ЗАЛА
ШКАФЪ
ПОЛКА №

401

ՊԱՍԱՏԵՏՐ ԿՐՕՆԻ

Գ. ՏԱՐԻ

„Եւ ուսուսցիք որդւոց ձերոց խօսել զսոսա ի նստել ի տան. եւ ի գնալ ի ճանապարհի եւ ի ննջել եւ ի յառնելոյ։
Վ. Մովս. ԺԱ. 19.

ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԾՐԱԳՐԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ԻՄԽԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀՈՐԻՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կազմեց

ՍԱՀԱԿ ՔԱՀ. ՍԱՀԱԿԵԱՆՑ

(Միաբան Մողնեւոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ)

Ցարմար է կրօնուսոյցներին մեծի տակ ունենալ իմ «Դասագիրք կրօնի» հատոր II. մասն ա. եւ բ.

ТИФЛИСЪ
Типографія И. Мартиросіанца, Орбел. ул., д. № 1—2.
1894.

2(075)
Ա-15

Арм.
2-6307/32
2(075)
Ա-15
44628 սկ.

ԴԱՍԱՏԵՍՐ ԿՐՕՆԻ

Գ. ՏԱՐԻ

„Եւ ուսուսջիք որդւոց ձերոց խօսել զսոսա ի նստել ի տան. եւ ի գնալ ի ճանապարհի եւ ի ննջել եւ ի յառնել“:
Վ. Մովս. ԺԱ. 19.

ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԾՐԱԳՐԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կազմեց

ՍԱՀԱԿ ՔԱՀ. ՍԱՀԱԿԵԱՆՑ

(Միաբան Մողնւոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ)

Ցարմար է կրօնուսոյցներին ձեռքի տակ ունենալ իմ «Դասագիրք կրօնի» նոր-ուխտի նիւթի մշակութիւնը:

Инв. № 17551

ԹԻՖԼԻՍ
ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ
1894

2010
2001

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21-го Сентября 1894 г.

29597-63

ՀՐԱՄԱՆԱՒ

Տ.Տ. ՄԿՐՏՉԻ Ա.

Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, Ծայրագոյն Պատրիարքի Համազգական Նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի:

§ 1.

ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՆ

Մի մարդ ունէր երկու որդի։ Մի օր փոքրն ասաց հօրը. «Հայր, տուր ինձ իմ բաժինը քո ունեցուածից»։ Հայրը տուաւ նրան հասանելի բաժինը։ Շատ օր չանցած՝ փոքր որդին գնաց հեռու աշխարհ և այնտեղ իւր ունեցածը վատնեց՝ անառակ կեանք վարելով։

Երբ բոլորը կերաւ, վերջացրեց, հէնց այն ժամանակ այն երկրումն էլ սաստիկ սով ընկաւ։ Նա սկսաւ մուրացկանութեամբ ապրել։ Վերջը գնաց այն երկրի քաղաքացիներից մինի մօտ ծառայութեան մտաւ։ Նա էլ ուղարկեց իւր հանդը, որ խոզեր արածացնէ։ Փոքր որդին գոհ կլինէր, եթէ խոզերի կերած կերակուր էլ ունենար, բայց այդ էլ ձեռք չէր ընկնում։

Նա սկսաւ մտածել և ինքն իրան ասել. «Քանի՞ վարձկաններ իմ հօր տանը հաց են ուտում, իսկ ես այստեղ սոված մեռնում եմ. կը-գնամ հօրս մօտ և կասեմ նրան—Հայր, ես մեղաւոր եմ քո և Աստուծու առաջ. այլևս ար-

ժանի չեմ քեզ որդի կոչուելու. ընդունիր ինձ իբրև քո վարձկաններից մինը»։

Փոքր որդին վերկացաւ և եկաւ հօր մօտ։ Հայրը հեռուից նկատեց նրան. դութը շարժուեց. առաջ վազեց. վզովն ընկաւ և համբուրեց։ Որդին ասաց. «Ես մեղաւոր եմ քո և Աստուծու առաջ. այլևս արժանի չեմ քո որդին կոչուելու»։ Հայրն ասաց իւր ծառաներին. «Հանէք սրա հին շորերը և նորը հագցրէք. մատանին դրէք մատին. ոտներին կօշիկներ հագցրէք. գեր եզը մորթեցէք. ուտենք և ուրախանանք, որովհետև իմ այս որդին մեռած էր, կենդանացաւ, կորած էր, գտնուեց»։ Ամենքն էլ սկսեցին զուարճանալ։

Այդ միջոցին մեծ որդին հանդումն էր։ Երբ տուն դարձաւ՝ երգելու և պարելու ձայներ լսեց։ Ծառաներից մինին կանչեց իւր մօտ և հարցրեց, թէ այդ ի՞նչ է։ Նա էլ պատասխանեց. «Եղբայրդ դարձել է. քո հայրը գեր եզը մորթել տուաւ նրա գալստեան պատճառով և ահա ամենքն ուրախանում են»։

Սա բարկացաւ և ներս չէր կամենում մըտնել, բայց հայրը դուրս եկաւ և աղաչում էր նրան ներս գնալ։ Մեծ որդին բարկացած պատասխան տուաւ հօրն ու ասաց. «Այս քանի՞ տարի է ծառայում եմ քեզ. քո խօսքից երբէք

դուրս չեմ եկել, բայց ինձ մի ուլ էլ չտուիր, որ բարեկամներիս հետ ուրախանամ, իսկ այդ որդիդ, որ քո կայքը կերաւ, նրա համար գեր եզն ես մորթել»։

Հայրն ասաց նրան. «Որդեակ, դու ամեն ժամանակ ինձ մօտ ես և այն ամենն ինչ որ իմս է, քունն է. դու պէտք է ուրախանաս, որովհետև քո եղբայրը մեռած էր, կենդանացաւ, կորած էր, գտնուեց»։

§ 2.

ՈՂՈՐՄԱԾ ՍԱՄԱՐԱՑՈՒ ԱՌԱԿը

«Յիսուս այս առակը պատմեց մի օրինականի։

Մի մարդ Երուսաղէմից գնում էր Երիքով քաղաքը. ճանապարհին աւազակների ձեռն ընկաւ։ Սրանք կողոպտեցին անծանօթին. խոցոտեցին. կիսամահ թողին և գնացին։

Պատահմամբ մի քահանայ այդ ճանապարհովն անցկացաւ. տեսաւ նրան, բայց անցկացաւ, գնաց առանց ուշադրութիւն դարձնելու։ Յետոյ նոյն տեղովն անցկացաւ մի ղևտացի։ Նա ևս տեսաւ, անցաւ և գնաց։ Եկաւ մի սամարացի ճանապարհորդ. տեսաւ նրան և խղճաց. իջաւ ձիաստից. վէրքերը փաթաթեց,

վրան ձէթ և գինի ածեց. գրաստի վրայ դրբաւ. իջևան հասցրեց և հոգ տարաւ նրա վրայ։ Հետևեալ օրը, երբ պէտք է հեռանալ, երկու դահեկան հանեց, իջևանի տիրոջը տուաւ և ասաց. «Խնամք տար սրան և ինչ ծախս որ դրա համար անես, վերադարձիս կվճարեմ։

Հիմա այն երեքից ո՞րն է երևում քեզ՝ թէ ընկեր է եղել աւազակների ձեռն ընկած մարդուն»։ Օրինականն ասաց. «Նա՝ որ ողորմութիւն արաւ՝ խղճաց»։ Այն ժամանակ Յիսուս ասաց. «Գնա՛, դու էլ այնպէս արա՛»։

§ 3.

ՈՐՈՄԻ ԱՌԱԿԸ

Յիսուս մի ուրիշ առակ էլ ասաց—երկնքի արքայութիւնը նմանէ այն մարդուն, որ իւր արտումը բարի սերմը ցանեց։ Բայց երբ մարդիկ քուն եղան, թշնամին եկաւ, արտի մէջ որոմներ ցանեց ու գնաց։ Երբ խոտը բուսաւ, պտուղ տուաւ, այն ժամանակ որոմն էլ երևեցաւ։

Տան տիրոջ ծառաները մօտ եկան և ասացին. «Տէր, մի՞թէ դու քո արտումը բարի սերմը չցանեցիր, որոմները ո՞րտեղից են»։ Նա պատասխանեց և ասաց. «Այդ թշնամի մարդու արած է»։ Ծառաներն ասացին. «Կամենո՞ւմ ես,

որ գնանք և դուրս հանենք»։ Նա պատասխանեց. «Ո՛չ, մի՞ գուցէ որոմը քաղելիս, ցորենն էլ նրանց հետ արմատախիլ անէք, թողէք որ երկուսն էլ միասին մեծանան մինչև հունձը. իսկ հնձի ժամանակ կասեմ մշակներին՝ առաջ որոմները քաղեցէք և խուրձ կապեցէք՝ այրելու համար, իսկ ցորենը ժողովեցէք իմ ամբարի մէջ»։

§ 4.

ԱՑԳՈՒ ՄԶԱԿՆԵՐԻ ԱՌԱԿԸ

Երկնքի արքայութիւնը նման է այն տանուտէր մարդուն, որ առաւօտը վաղ դուրս եկաւ իւր այգու համար մշակներ վարձելու։ Մշակների հետ օրը մի դահեկանի խօսելով՝ ուղարկեց իւր այգին։ Ժամը երեքի մօտ դուրս եկաւ, տեսաւ ուրիշ մշակներ, որոնք հրապարակում անգործ կանգնել էին, ասաց նրանց. «Դուք էլ գնացէք իմ այգին և ինչ որ արժան է, կստանաք»։ Նրանք էլ գնացին։ Դարձեալ հրապարակ դուրս եկաւ ժամը վեցին, իննին և նոյնպէս արաւ։ Ժամը տասնեմէկին մօտ՝ դուրս եկաւ ուրիշ մշակներ գտաւ, որոնք պարապ կանգնած էին և ասաց նրանց. «Ամբողջ օրն այստեղ ի՞նչու էք պարապ կանգնել»։ Մը-

շակներն ասացին նրան. «Որովհետև մեզ ոչ ով չվարձեց»։ Այն ժամանակ տանուտէրն ասաց. «Դուք էլ գնացէք իմ այգին և ինչ որ արժան է, կստանաք»։

Երեկոյեան՝ այգու տէրը վերակացուին ասաց. «Կանչիր մշակներին և տուր նրանց իրանց վարձը՝ յետիններից սկսած մինչև առաջինները»։ Ժամը տասնեմէկին եկողները մոտեցան և մի մի դահեկան ստացան։ Առաջին մշակներն էլ եկան և կարծում էին, թէ աւելի կստանան, բայց նրանք էլ մի դահեկան ստացան։ Բայց նրանք տանտիրոջից տրտնջացին և ասացին. «Այդ յետինները մի ժամ գործեցին և դրանց էլ մեզ հետ հաւասար վարձատրեցիր. մենք ենք օրուայ տաքութիւնը և ծանրութիւնը քաշել»։ Նա էլ նրանցից մինին պատասխանեց և ասաց. «Ընկեր, քեզ չեմ զրկում. չէ՞ որ դու ինձ հետ մի դահեկանով համաձայնեցար. քո վարձն ա՛ռ և գնա՛. ես կամենում եմ որ այն ուշ եկողին էլ քեզ չափ տամ. մի՞թէ ես իշխանութիւն չունեմ իմ ստացուածի հետ այնպէս վարուելու, ինչպէս իմ ցանկութիւնն է. ի՞նչու ես նախանձում իմ առատաձեռնութեան վրայ»։

Այսպէս յետինները կլինին առաջին, իսկ առաջինները՝ յետին։

§ 5.

ՔԱՆՔԱՐՆԵՐԻ ԱՌԱԿը

Մի մարդ օտար երկիր էր գնում։ Կանչեց ծառաներին և իւր ունեցածը նրանց յանձնեց —մէկին հինգ քանքար տուաւ, միւսին՝ երկու, իսկ երրորդին՝ մի—իւրաքանչիւրին իւր կարողութեան համեմատ և շտապով հեռացաւ։

Հինգ քանքար ստացողը գործ դրաւ փողը և նրանով ուրիշ հինգ քանքար էլ աշխատեց, նոյնպէս և երկու քանքար ստացողը գործ դրաւ և երկու քանքար էլ աշխատեց։ Իսկ մի քանքար ստացողը գնաց, գետինը փորեց ու տիրոջ տուած քանքարը թաքցրեց։

Մի քանի ժամանակից յետոյ վերադարձաւ ծառաների տէրը և նրանցից հաշիւ պահանջեց։ Հինգ քանքար ստացողն եկաւ և աշխատած հինգ նոր քանքարը տիրոջը տալով՝ ասաց. «Տէր, դու ինձ հինգ քանքար տուիր, ահա՛ ուրիշ հինգ քանքար ևս աշխատել եմ դրանով»։ Տէրն ասաց նրան. «Ձա՛ռ լաւ, բարի և հաւատարիմ ծառայ, որովհետև քիչ բանի մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, շատ բաների վրայ կառավարիչ կնշանակեմ քեզ, եկ, մասնակից եղիր քո տիրոջ ուրախութեանը»։ Մօտ եկաւ երկու քանքար ստացողն և ասաց. «Ինձ

երկու քանքար տուիր, տէր, ահա ուրիշ երկուսը ևս շահել եմ դրանով»։ Տէրն ասաց նրան. «Զա՛ր լաւ, բարի և հաւատարիմ ծառայ, որովհետև քիչ բանի մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, շատ բանի վրայ կառավարիչ կնշանակեմ, եկ, մասնակից եղիր քո տիրոջ ուրախութեանը»։

Մօտ եկաւ մի քանքար ստացողն և ասաց. «Տէր, ես գիտէի, որ դու խիստ մարդ ես, հնձում ես այնտեղից, ուր չես ցանել և հաւաքում ես, ուր չես փռել, ուստի վախեցայ քեզնից, գնացի և քո քանքարը գետնի մէջ թաքցրի—ահա՛ քեզ քո տուածը»։ «Չա՛ր և վատ ծառայ, երբ դու գիտէիր, որ ես հնձում եմ այնտեղից, ուր չեմ ցանել, և հաւաքում, ուր չեմ փռել, ինչու իմ արծաթը չյանձնեցիր սեղանաւորին, որ ես այժմ տոկոսով պահանջէի նրանից։ Ուրեմն առէք դրանից այդ քանքարը և տուէք տասն քանքար ունեցողին, իսկ այս անպիտան ծառային ձգեցէք մութը սենեակը, թող այնտեղ լաց լինի և ատամները կրճտացնէ։

§ 6.

ՄԵԾԱՏԱՆ ԵՒ ԱՂՔԱՏ ՂԱԶԱՐՈՍԻ ԱՌԱԿԸ

Մի հարուստ մարդ հագնում էր ծիրանի և բեհեզ ու ամեն օր փառաւոր կեանք էր վա-

րում։ Մի աղքատ մարդ էլ կար՝ Ղազարոս անունով, որ հարստի դրանն էր ընկած. սա վէրքերով լիքն էր և կերակրւում էր հարստի սեղանից թափուած փշրանքներով։ Շները գալիս և լիզում էին նրա վէրքերը։

Աղքատը մեռաւ։ Հրեշտակները տարան նրան Աբրահամի գոգը։ Հարուստն էլ մեռաւ, բայց սա դժոխք գնաց։ Երբ հարուստը դժոխքում տանջանքների մէջ աչքերը բաց արաւ և հեռուից տեսաւ Ղազարոսին Աբրահամի գոգում նստած՝ ասաց. «Հա՛յր Աբրահամ, խղճա՛ ինձ, ուղարկի՛ր Ղազարոսին, որ մատի ծայրը ջրով թաց անէ և իմ պապակած լեզուն հովացնէ, որովհեաև այս կրակի բոցերի մէջ տանջւում եմ»։ Աբրահամը պատասխանեց և ասաց. «Յիշի՛ր, որդեա՛կ, որ դու քո կենդանութեան ժամանակ վայելում էիր երկրային բոլոր բարութիւնները, իսկ Ղազարոսը չարչարւում էր. այժմ նա այստեղ մխիթարւում է, իսկ դու տանջւում ես։ Բացի դրանից մեր և ձեր մէջ մեծ անդունդ կայ, այնպէս որ՝ ոչ մեր մօտից ձեր մօտ կարելի է անցնել և ոչ ձեր մօտից մեզ մօտ գալ»։

Հարուստն ասաց. «Աղաչում եմ, հա՛յր, ուղարկի՛ր Ղազարոսին մեր տուն. ես հինգ եղբայր ունիմ. թող գնայ և նրանց զգուշացնէ,

որպէսզի նրանք էլ չգան այս տանջանքի տեղը»։ Աբրահամը պատասխանեց. «Նրանք ունին Մովսէս և մարգարէներ, թող նրանց լսեն»։ Հարուստը պատասխանեց. «Ոչ, հայր Աբրահամ, եթէ մեռելներից մինը երթայ, նրանք անպատճառ կապաշխարեն»։ Աբրահամը կրկնեց. «Երբ Մովսէսին և մարգարէներին չեն լսում, եթէ մեռելներից մինը յարութիւն էլ առնէ և նրանց մօտ գնայ, դարձեալ չեն հաւատայ»։

§ 7.

ՅԻՍՈՒՍԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

Կրկնել (Ա. տարի էջ 8 Ա տող)

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն։ Եւ օրհնութիւն քեզ ի բարձունս. օրհնեալ ես տէր Աստուած մեր. օրհնեմք զքեզ և գովեմք զքեզ։ Խոստովանիմք զքեզ և երկիրպագանեմք քեզ. փառաւորեմք զքեզ. գոհանամք տէր զքէն վասն մեծի փառաց քոց։ Տէր թագաւոր սուրբդ երկնային, Աստուած և Հայր ամենակալ։ Տէր և որդի Հօր միածին Յիսուս Քրիստոս և սուրբ որդի։ Տէր Աստուած գառն Աստուծոյ և Որդի Հօր, որ առեր զմերս ի կուսէն։ Ողորմեցար.

բարձեր զմեղս աշխարհի և արդ ընկալ զաղաչանս մեր։ Սուրբ որ նստիս ընդ աջմէ Հօր ողորմեաց մեզ։ Զի դու միայն սուրբ՝ դու միայն բարձրեալ ես՝ դու միայն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Տէր և Հոգիդ սուրբ՝ որ ի փառս Աստուած ընդ Հօր. ամէն։

§ 8.

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ

Աւետումն։ Հրէից Հերովդէս թագաւորի ժամանակ մի քահանայ էր ապրում՝ անունը Զաքարիա։ Նրա կնոջ անունը Եղիսաբէթ էր։ Երկուսն էլ արդար էին և Աստուծու բոլոր պատուիրանները ճշտութեամբ էին կատարում։ Նրանք զաւակ չունէին և երկուսն է ծերացած էին։

Մի անգամ՝ երբ քահանայական պաշտօն կատարելու հերթը Զաքարիային հասաւ, տաճարը մտաւ խնկարկելու համար։ Ժողովուրդը դուրսն աղօթում էր։ Խնկարկելու ժամանակ հրեշտակը երևաց Զաքարիային. նա խիստ վախեցաւ։

Հրեշտակն ասաց. «Մի վախենար, Զաքարիա՛, քո աղօթքը լսելի եղաւ. քո կին Եղիսաբէթը մի որդի կունենայ, որի անունը Յովհան-

նէս կդնես. նա Աստուծու առաջ մեծ կլինի և իսրայէլի որդիներից շատերին դէպի ճշմարիտ Աստուածը կդարձնէ. նա կքարոզէ և Աստուծու համար ժողովուրդ կպատրաստէ»:

Զաքարիան պատասխանեց հրեշտակին. «Ի՞նչով պիտի իմանամ ես այդ բանը, որովհետև ես էլ, կինս էլ ծերացած ենք»: Հրեշտակը պատասխանեց. «Ես եմ Գաբրիէլ հրեշտակը, որ կանգնում եմ Աստուծու առաջ. ես ուղարկուած եմ քեզ աւետելու. դու համր կմնաս մինչև այն օրը, երբ այս բոլորը կկատարուի, որովհետև ինձ չհաւատացիր»:

Զաքարիան պապանձուեց, իսկ ժողովուրդն սպասում էր նրան և զարմանում, որ նա այդքան ուշացաւ: Երբ տաճարից դուրս եկաւ, այլ ևս չէր կարողանում խօսել: Զաքարիան նշաններով էր խօսում ժողովրդի հետ: Պաշտօնի օրերն անցնելուց յետոյ՝ վերադարձաւ տուն:

Ծնունդ: Ժամանակը լրացաւ և Եղիսաբէթը մի որդի ունեցաւ: Երբ նրա դրացիները և ազգականները լսեցին, որ Աստուած մեծ ողորմութիւն է արել, շատ ուրախացան:

Եօթն օրից յետոյ պէտք է մանկանն անուն դնէին և կամենում էին Զաքարիա անուանել, բայց մայրն արգելում էր և ասում,

թէ նրա անունը Յովհաննէս պէտք է լինի: Բարեկամները պատասխանեցին նրան, որ քո ազգականների մէջ ոչ ոք այդպիսի անուն չունի: Վերջն ամենքն էլ հօրը դիմեցին, թէ նա ինչ անուն կցանկանայ դնել:

Այն ժամանակ թուղթ չկար: Զաքարիան մի տախտակ պահանջեց և նրա վրայ գրեց. «Յովհաննէս է սրա անունը»: Իսկոյն լեզուն բացուեց—խօսում և օրհնում էր Աստուծուն: Ամենքն էլ զարմանում էին այս բանի վրայ և ասում. «Ինչ պէտք է դառնայ այս մանուկը»:

Մանուկ Յովհաննէսն աճում էր և հոգւով զօրանում: Նա անապատումն էր ապրում:

Քարոզութիւն: Աստուած հրամայեց անապատում ապրող Զաքարիայի որդի Յովհաննէսին Յորդանանի կողմերը գնալ և քարոզել: «Ապաշխարեցէք զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից», ասում էր ամենին Յովհաննէսը: Նրա շորերը ուղտի բրդից էին, զօտիկը կաշուից, իսկ կերակուրը մարախ և վայրենի մեղր էր: Յովհաննէսի մօտ էին գնում երուսաղէմացիները, Հրէաստանի բոլոր ժողովուրդը, Յորդանանի կողմերից և խոստովանում էին իրանց մեղքերը: Ով ապաշխարում էր, Յովհաննէսը մկրտում էր նրան Յորդանան գետի մէջ:

29597-67

§ 9.

ՅԻՍՈՒՍԻ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կբ։ Էլ (գէ։ Ա. գլուխ էրէ։ 13) և ապա

ԵՐԳ ՋՐՕՐՀՆԵԱՅ

Ո՞վ զարմանալի խորհուրդ այս մեծ յայտնեալ,
Արարիչն Աստուած ի Յորդանան եկեալ՝
Կամէր մկրտիլ ի ծառայէն իւրմէ.
Զառնոյր Կարապետն զմկրտիլն ի յանձ:

Ո՞րքան զարմանալի է մեզ յայտնուած այս մեծ խորհուրդը—արարիչ Աստուածը Յորդանան գալով՝ կամենում էր մկրտուիլ իւր ծառայից։ Բայց Կարապետ Յովհաննէսը յանձն չէր առնում մկրտելը։

Յորդանան լուեալ՝ փախստական դառնայր,
Վտակ առ վտակ պատգամաւոր լինէր.
Գետ, մի՛ զարհուրիր, քո արարիչն եմ՝ ես.
Եկեալ մկրտիմ՝ եւ լուանամ զմեղս:

Յորդանանն այս բանը լսելով՝ փախչում էր, վտակը վտակին պատգամաւոր էր գնում (այս խորհուրդը յայտնելու համար)։ Գետ, մի՛ զարհուրիր, ես քո ստեղծողն եմ. եկել եմ, որ մկրտուիմ և լուանամ մեղքերը (ուրիշների)։

Այսօր ձայնն հայրական
Յերկնից իջեալ հաճոյական,

Սիրեցելոյ որդւոյ վկայ.
Ա՛յ յորդորէ,
Գետ յորդորէ,
Գետ Յորդանան:
Յորդորական ձայնիւ երգէր
Մեծ Կարապետն Յովհաննէս:

Այսօր հայր Աստուծու հաճութեան ձայնը լսւում է երկնքից և վկայում է իւր սիրելի Որդու մասին։ Ա՛յ յորդորէ, գետ յորդորէ, գետ Յորդանան։ Յորդորական ձայնով էր երգում մեծ Կարապետ Յովհաննէսը։

§ 10.

ՅԻՍՈՒՍԻ ՏԱՃԱՐ ՏԱՆՈՒԻԼԸ

Երեխայի ծննդից քառասուն օր յետոյ՝ Մովսէսի օրէնքին համաձայն, եթէ մանուկն արու էր և անդրանիկ, ծնողները տանում էին Երուսաղէմ, նուիրում էին տաճարին և յետոյ զոհ անելով յետ էին գնում։ Հարուստները բերում էին գառը, իսկ աղքատները մի զոյգ տատրակ կամ աղաւնի։

Յիսուսի ծնողներն աղքատ էին, դրա համար էլ մի զոյգ աղաւնի տարան։

Այդ միևնոյն ժամանակում Երուսաղէմում բնակւում էր մի ծերունի մարդ, որի անունն

էր Սիմէոն։ Այս մարդն արդար էր և աստուածավախ։ Սուրբ Հոգին խոստացաւ, որ նա չըպիտի մեռնի մինչև որ աշխարհիս Փրկչին՝ Յիսուս Քրիստոսին տեսնէ։ Երբ մանուկ Յիսուսին տաճար բերին, սուրբ Հոգւոյ ազդմամբ նա ևս եկաւ այնտեղ. մանկանը գիրկն առաւ. օրհնեց և ասաց. «Տէր, այժմ կարող եմ մեռնել, որովհետև ես տեսայ այն Փրկիչը, որին դու պատրաստել ես բոլոր ազգերի համար»։ Ֆնողները զարմանում էին ծերունու խօսքերի վրայ։ Սիմէոնն օրհնեց մանուկ Յիսուսին և Մարիամին։

Տաճարում կար մի այրի կին՝ Աննա անունով. նա մարգարէուհի էր, 48 տարեկան. տաճարից ոչ մի ժամանակ չէր հեռացել. իւր օրերը ծոմով և աղօթքով էր անցկացնում ու գիշեր ցերեկ ծառայում էր Աստուծուն։ Երբ սա մանուկ Յիսուսին տեսաւ, շնորհակալութիւն արաւ Աստուծուն և պատմում էր ամենին, որ նա տեսել է խոստացեալ Մեսիային։

Ամենայն տարի փետրուար ամսի 14-ն տօնում ենք Յիսուսի տաճարին ընծայուիլը։ Տօնի անունն է Տ ե ա ռ ն ը ն դ ա ռ ա ջ, որովհետև Սիմէոն ծերունին Յիսուսի (Տիրոջ) առաջ դուրս եկաւ։

ՏԱՂ ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ

Քրիստոս փառաց թագաւոր,
Այսօր եկեալ յընծայումն՝
Կատարելով նա զօրէնս
Քառասնօրեայ զալստեամբն։

Փառքի թագաւոր Քրիստոսը կատարելով օրէնքը, եկաւ տաճարին ընծայուելու՝ քառասնօրեայ հասակում։

Զոր մարգարէն Եսայի
Յառաջագոյն զուշակեաց
Երուսաղէմ՝ քաղաքին,
Սիմէոնի ծերունւոյն։

(Այն), որ մարգարէն առաջուց գուշակեց Երուսաղէմ քաղաքին, Սիմէոն ծերունուն։

§ 11.

ՅԻՍՈՒՍ ՄՏՆՈՒՄ Է ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Յիսուս Բեթանիայից դարձաւ Երուսաղէմ։ Երբ Ձիթենեաց լերան մօտեցաւ, աշակերտներից երկուսին ուղարկեց և ասաց. «Գնացէք այս գիւղը, որ ձեր առաջևն է, այնտեղ կգտնէք մի կապած էշ, բացարէք և բերէք։ Աշակերտները գնացին և այնպէս արին, ինչպէս որ Յի-

սուս հրամայել էր—բերին էշը և իրանց հանդերձները վրան ձգեցին։ Յիսուս նստեց նրա վրայ։ Ժողովրդից շատերն իրանց հանդերձները ճանապարհի վրայ փռեցին, շատերն էլ ծառից ճիւղեր էին կտրում ու ճանապարհի վրայ փռում։

Երբ Յիսուս Ձիթենեաց սարից սկսեց իջնել, աշակերտներն սկսեցին փառաբանել Աստուծուն այն ամենի համար, ինչ որ տեսնում էին։ Իսկ ժողովրդից շատերը, որոնք տօնի պատճառով քաղաք էին եկել, երբ տեսան, որ Յիսուս Երուսաղէմ է մտնում, արմաւենու ճիւղեր վեր առան և դուրս եկան նրա առաջ։

Երբ Յիսուս մօտեցաւ քաղաքին, ասաց. «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, երանի դու դոնէ այսօր զգայիր, թէ որն է քո օգուտը, բայց այդ բանը դու չես տեսնում։ Կգան օրեր, երբ քո թշնամիները չորս կողմդ պատնէշներով կպատեն. քեզ հիմնայատակ կանեն, որդիքդ քո մէջ կրկոտորեն ու չեն թողնիլ, որ քո միջումը քարը քարի վրա կանգնէ»։

Ժողովուրդը շրջապատել էր Յիսուսին. աղաղակում էր և ասում. «Ո՞վսաննա Դաւթի որդուն, օրհնեալ է տիրոջ անունով եկող թագաւորը, ովսաննա բարձրումը»։ Իսկ երբ Երուսաղէմ մտաւ, ամբողջ քաղաքը շարժուեցաւ. ամենն ոք հարցնում էր. «Ո՞վ է սա»։ Հետը ե-

կող ժողովուրդը պատասխանում էր. «Սա Յիսուսն է՝ Նազարէթի մարգարէն»։

Այդ օրը կոչւում է Ծաղկազարդ և տօնում են Զատկից մի շաբաթ առաջ՝ կիւրակէ օրը։ Այդ օրը եկեղեցում կանաչ ճիւղեր են բաժանում, որ յիշեցնում է նախկին Ձիթենին և արմաւենին։

ԶԱՐԱԿԱՆ ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻ

Յորժամ եկն Յիսուս
Երուսաղէմ ի քաղաքն,
Ընդ առաջ ելին ծերքն ոստովք ձիթենեօք
Եւ զԱստուածորդին փառաւորէին։

Երբ Յիսուս Երուսաղէմ քաղաքն եկաւ, ծերերը նրա առաջ դուրս եկան՝ ձեռներին բռնած ձիթենու ճիւղեր և փառաւորում էին Աստուծու որդուն (Յիսուսին)։

Ի լեռնէն Ձիթենեաց
Տարածանէին մանկունքն զհանդերձս
իւրեանց,
Եւ ոստս ի ծառոց ընդեալ մատուցանէին
Աստուածորդւոյն՝ սուրբ թագաւորին։

Ձիթենեաց լեռնից սկսած երբայեցւոց մանուկները փռում էին իրանց հանդերձները ճանա-

պարհի վրայ. ծառերից ճիւղեր էին կտրում և մատուցանում Աստուածորդուն՝ սուրբ թագաւորին (Յիսուսին)։

Ոստովք եւ տերեւեալ ճիթենեաց
Եբրայեցւոց մանկունքն օրհնէին,
Ուրախ լե՛ր Երուսաղէմ՝ քաղաք
Եւ ցնծա՛ Սիօն մայր եկեղեցի։

Եբրայեցւոց մանուկները ոստերով և տերևազարդ ճիթենիներով օրհնում էին և ասում. «Ուրախացիր, Երուսաղէմ քաղաք և ցնծա՛ մայր եկեղեցի Սիօն։

§ 12.

ՅԻՍՈՒՍԻ ԽԱՉԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Կրկնել Յիսուսի խաչելութիւնը (տե՛ս Ա. տարի, երես 28) ապա

Երբ Պիղատոսը հաստատեց հրէաների վճիռը, զինուորները հանեցին Յիսուսի կարմիր քղամիտը և հագցրին իւր շորերն ու տարան խաչելու։ Յիսուս ինքն էր տանում իւր խաչափայտը։

Երբ եկան այն տեղը, որ գագաթն էր կոչւում, եբրայեցերէն Գողգոթա, Յիսուսին քացախ խմացրին՝ լեղիի հետ խառնած, որ ցաւ չզգայ։ Յիսուս ճաշակելուց յետոյ՝ չէր կամենում խմել։ Նրա հետ խաչեցին երկու չարա-

գործների էլ—մինին աջ, իսկ միւսին՝ ձախ կողմում։ Ժամը երեքն էր, որ Յիսուսին խաչեցին։ Յիսուսն ասաց. «Ների՛ր դրանց, Հա՛յր, որովհետև իրանք էլ չգիտեն, թէ ինչ են անում»։ Պիղատոսը մի տախտակ կախել տուաւ խաչի վերևից։ Տախտակի վրայ գրած էր—Յիսուս Նազովրեցի թագաւոր Հրէից։ Այս տախտակը հրեաներից շատերը կարդացին։ Այն ժամանակ քահանայապետներն ասացին Պիղատոսին. «Մի՛ գրիր թագաւոր Հրէից, այլ գրի՛ր, որ ինքն էր ասում, թէ թագաւոր եմ Հրէից»։ Պիղատոսը պատասխանեց. «Ինչ որ գրեցի, գրեցի»։

Զինուորները ծաղրում էին նրան և ասում. «Եթէ դու ես հրեաների թագաւորը, փրկի՛ր քեզ»։ Անցուդարձ անողները հայհոյում էին նրան և գլուխները շարժելով՝ ասում էին. «Ո՛վ տաճարը քանդող և երեք օրում շինող, ազատի՛ր քեզ, եթէ Աստուծու որդի ես և իջի՛ր «խաչից»։

Այսպէս էլ քահանայապետներն էին անում դպիրների ու ծերերի հետ միասին և ասում. «Ուրիշներին ազատեց, ինքն իրան չէ կարողանում ազատել. թէ որ նա իսրայէլի թագաւորն է, թող իջնէ խաչից և հաւատանք նրան»։

Խաչուած չարագործներից մինը ևս հայ-

հոյում էր նրան և ասում. «Եթէ դու ես Քրիստոսը, փրկիր քո անձն էլ, մեզ էլ», իսկ միւսը սաստելով՝ պատասխանեց նրան և ասաց. «Դու չե՞ս վախենում Աստուածանից, չէ՞ որ ինքդ էլ նոյն պատժի մէջն ես»:

Յիսուսի խաչի մօտ կանգնած էին նրա մայրը, մօրաքոյրը և Մարիամ մագդալենացին: Յիսուս տեսնելով իւր մօրը և այն աշակերտին, որին սիրում էր, մօրը մխիթարելու համար ասաց. «Ահա՛ քո մայրը»: Եւ այն ժամանակից սկսած աշակերտն իրան մօտ առաւ Մարիամին:

Փամի 6-ին խաւար իջաւ բոլոր երկրի վրայ: Փամը իննի դէմ (այսինքն մեր երեքին) Յիսուս բարձր ձայնով աղաղակեց և ասաց. «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչու թողիր ինձ»: Սրանից յետոյ Յիսուսն ասաց. «Ծարաւ եմ»: Զինուորների մինը վերցրեց սպունգը. թաթախեց քացախի մէջ և եղեգնի ծայրին դրած՝ մօտեցրեց նրա բերանին:

Երբ Յիսուս քացախը ճաշակեց, ասաց. «Ամենայն ինչ կատարուած է»: Յիսուս մի անգամ էլ խօսեց՝ ասելով. «Հայր հոգիս քո ձեռն եմ աւանդում»: Այս ասելով՝ խոնարհեցրեց գլուխը և հոգին աւանդեց: Իսկոյն արևը խաւարեց. Երուսաղէմի տաճարի վարագոյրը երկու կտոր եղաւ՝ վերևից մինչև ներքև. երկիրը շար-

ժուեց. ժայռերը պատռուեցան և գերեզմանները բացուեցան: Հարիւրապետը և պահապանները, երբ տեսան շարժը և այն ամեն եղածներն, ասացին. «Ճշմարիտ որ սա Աստուծու որդի էր»: Ժողովուրդը, որ այս տեսարանը տեսնելու համար եկել էր, եղած բաները տեսնելով՝ կուրծքը ծեծում էր և յետ դառնում:

ՁՈՐԱԿԱՆ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ

Ո՞վ սքանչելի եւ տեսիլ ահաւոր, զԱրարիչն երկնի եւ երկրի այսօր տեսաք ի խաչին:

Սքանչելի՜ և զարհուրելի՜ տեսարան—երկնքի և երկրի ստեղծողին այսօր խաչի վրայ տեսանք:

Տեսեալ զՏէրն ի խաչին, խաւարեցաւ արեգակն եւ վարագոյր տաճարին ցելոյր վերուստ մինչ ի վայր:

Տիրոջը խաչի վրայ տեսնելով՝ արեգակը խաւարեց, տաճարի վարագոյրը վերևից մինչև վայր պատռուեց:

Անարգաբար խաչեցաւ Տէրն ի մէջ ի յանօրինաց. զի լցցի զիրն որ ասէ, թէ ընդ անօրէնս համարեցաւ:

Անպատիւ ձևով խաչուեցաւ տէրը երկու աւազակների մէջ, որպէսզի կատարուի (մարգարէի) գրուածը, թէ անօրէնների կարգը դասուեցաւ։

§ 13.

ՅԻՍՈՒՍԻ ԹԱՂՈՒՄՆ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կրկնել Յիսուսի ընդունելութիւնը (տե՛ս Բ. գրքի էջ 13, 14 և այլ

ՉԱՐԱԿԱՆ ԹԱՂՄԱՆ

Պարգեւատուն ամենեցուն
Այսօր խնդրի պարգեւս ի Պիղատոսէ.
Եւ արկողն զլոյս որպէս զօթոց
Հաւանի պատիլ ի Յովսէփայ:

Ամենին պարգև տուողն այսօր ինքը որպէս պարգև է խնդրում Պիղատոսից և նա, որ լոյսն իբրև հանդերձ ունէր հագած, յանձն է առնում Յովսէփից պատանուիլ։

§ 14.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ

Կրկնել Յիսուսի համբարձումը (տե՛ս Բ. գրքի էջ 16 այլ

ՉԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

Համբարձաւ Տէրն մեր յերկինս՝

Ասելով աշակերտացն՝
Նստարուք ի քաղաքիդ Յերուսաղէմ՝
Մինչեւ զգենուցուք զզօրութիւն ի բարձանց:

Մեր Տէրը երկինք համբարձաւ՝ ասելով աշակերտներին. Երուսաղէմ քաղաքում մնացէք՝ մինչև վերևից (երկնքից) զօրութիւն (Ս. Հոգւոյ շնորհը) կստանաք։

Միաբանեալ սուրբ առաքեալքն
Միախորհ եւ միակրօն,
Միաբան նստէին ի սուրբ վերնատանն
Եւ ակն ունէին զալստեան սուրբ Հոգւոյն:

Սուրբ առաքեալները մի սիրտ, մի հոգի դառած՝ վերնատանը նստած՝ սպասում էին սուրբ Հոգւոյ գալստեանը։

Յանկարծակի եհաս
Ի նմանութիւն լուսոյ փայլման
Եւ եկեալ ընակեցաւ ի սուրբ առաքեալսն
Մինչդեռ նստէին ի սուրբ վերնատանն:

Լուսոյ փայլի նման յանկարծ եկաւ (Ս. Հոգին և դադարեց առաքեալների մէջ, երբ որ նրանք վերնատանն էին նստած։

§ 15.

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Կրկնել հոգեբանությունից (տես Բ. տարի էջ 16)

ՁԱՐԱԿԱՆ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ

Առաքելոյ աղաւնւոյ
Ի ջանելով մեծաձայն հնչմամբ 'ի բարձանց
Ի նմանութիւն լուսոյ փայլման հրազինեաց
զանկիզելի զաշակերտսն՝
Մինչդեռ նստէին ի սուրբ վերնատան:

Ուղարկուած աղաւնին վերևից բարձր ձայնով իջաւ. նա, որպէս լուսոյ փայլ, առանց այրելու՝ հրազինեց աշակերտներին, երբ որ վերնատանը նստած էին։

---

§ 16.

ՍՈՒՐԲ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՆԱԽԱՎԿԱՅ

Հոգեգալստից յետոյ կարճ ժամանակուայ մէջ Հաւատացեալների թիւն այնքան բազմացաւ, որ առաքեալներն այլ ևս չէին կարողանում հոգ տանել նրանց, ուստի ընտրեցին իրանց համար եօթն օգնականներ կամ սարկաւագներ։ Դրանցից մինն էր Ստեփաննոսը։

Ստեփաննոսը մի շնորհալի մարդ էր — այնպէս էր քարոզում աւետարանը, որ ամենի սիրտը գրաւում էր և Քրիստոսին հետևող էր դարձնում։ Հենց դրա համար էլ շատերը նախանձեցին և նրան հակառակ էին խօսում, բայց Ստեփաննոսը հոգւոյն սրբոյ շնորքով լցուած՝ ամենին էլ յաղթում էր։ Թշնամիները երբ տեսան, որ խելքով նրան չեն կարողանում յաղթել, սկսեցին բամբասել, սուտ վկաներ գտան՝ որպէս թէ նրանք լսել են Ստեփաննոսից, որ ասել է, թէ Նազովրեցի Յիսուսը կքանդէ Երուսաղէմի տաճարը և Մովսիսի օրէնքները կփոխէ։

Սրա համար Ստեփաննոսին ատեան տարան և այս բանի համար դանդատուեցին նրանից։ Քահանայապետը հարցրեց. «Ինչ որ քեզ վրայ ասում են, ճիշտ է արդեօ՞ք»։ Ստեփաննոսը գեղեցիկ կերպով խօսեց և ցոյց տուաւ, որ ինքը Աստուծու և նրա ծառայ Մովսիսի օրէնքները սիրում և կատարում է։ Ընդհակառակը նրանք են Աստուծու օրէնքները չկատարողը և սրտով էլ շատ հեռի են նրանցից։

Այս բանի վրայ խիստ բարկացան և սկսեցին ատամները կրճտացնել։ Ստեփաննոսն ամենևին չէր վրդովւում — խաղաղ, հանգիստ էր. նրա երեսին նայողը կկարծէր թէ հրեշտակ լինի։ Ստեփաննոսը երկինք նայեց և յետոյ ասաց.

«Ահա ես տեսնում եմ երկինքը բացուած և Յիսուս Քրիստոսը Հայր Աստուծու աջ կողմում նստած»։

Այս որ լսեցին, ականջները խցեցին, բարձր ձայնով սկսեցին աղաղակել և յարձակուել Ստեփաննոսի վրայ։ Նրան դուրս տարան քաղաքից, շորերը հանեցին և դրին մի ջահիլ մարդու ոտների տակ, որի անունն էր Սաւուղ։ Յետոյ ամեն մինը մի-մի քար վեր առան և սկսեցին Ս. Ստեփաննոսին խփել՝ քարկոծ անել։

Այս քարկոծելու ժամանակ Ս. Ստեփաննոսն աղօթք էր անում իւր թշնամիների համար և ասում. «Տէր Յիսուս, ա՛ռ իմ հոգին. մեղք մի՛ համարիր սրանց արածը»։ Այս խօսքերն ասաց և մեռաւ։ Ս. Ստեփաննոսի քարկոծմանը Սաւուղն էլ մասնակից էր։

Այսպէս Ս. Ստեփաննոսն ա ռ ա ջ ի ն ը (նախ) եղաւ, որ արիւն թափեց՝ վ կ ա յ ու թ ի ւ ն տուաւ, թէ Յիսուս Քրիստոսն Աստուծու որդի է և դրա համար էլ ն ա խ ա վ կ ա յ անունն ենք տալիս։

Ս. Ստեփաննոս Նախավկայի տօնը կատարում ենք դեկտեմբերի վերջերին։

§ 17.

ՍԱՒՈՒՂԻ ԴԱՐՁԸ

Քրիստոսի հաւատացողների թիւը քանի գնում աւելանում էր և որքան աւելանում էր, այնքան էլ նրա թշնամիներն էին բազմանում։ Դրանցից նշանաւոր է մինը, որի անունը Սաւուղ էր։ Այս այն Սաւուղն է, որ Ս. Ստեփաննոսի սպանմանն էլ մասնակից էր։ Սա Երուսաղէմում մտնում էր տները, ուր որ Քրիստոսին հաւատացող էր գտնում, իսկոյն իշխանութեանն էր մատնում։ Նա սրանով չբաւականացաւ, գնաց քահանայապետի մօտ, իրաւունք խնդրեց, որ Դամասկոս քաղաքը գնայ և եթէ այնտեղ էլ հաւատացեալներ գտնէ, կապած Երուսաղէմ ուղարկէ։

Դամասկոսին չհասած՝ յանկարծ երկնքից լոյս փայլատակեց։ Սաւուղը երեսի վրայ ընկաւ։ Երկնքից ձայն եկաւ, որ ասում էր. «Սաւո՛ւղ, Սաւո՛ւղ, ի՞նչու ես ինձ հալածում»։ Սաւուղը հարցրեց. «Ո՞վ ես, Տէ՛ր»։ Ձայնը պատասխանեց. «Ես այն Յիսուսն եմ, որին դու հալածում ես, բայց վեր կաց. գնա՛ քաղաք. այնտեղ կիմանաս, թէ ինչ պիտի անես»։ Նրա հետ գնացող մարդիկը լուռ ու մունջ կանգնած էին, ձայնը լսում էին, բայց ոչինչ չէին տեսնում։

Սաւուղը տեղից վեր կացաւ, բայց ոչինչ չէր տեսնում։ Նրա ձեռից բռնած՝ տարան Դամասկոս։ Նա այնտեղ քանի մի օր մնաց առանց ուտելու և խմելու։

Դամասկոսում բնակւում էր Քրիստոսի աշակերտներից մինը՝ որի անունն էր Անանիա։ Աստուած ասաց նրան տեսիլքում. «Անանիա»։ Նա պատասխան տուաւ և ասաց. «Այստեղ եմ, Տէր»։ Տէրն ասաց. «Վեր կաց և գնա՛ այն փողոցը, որ կոչւում է ուղիղ. այնտեղ Յուդայի տանը հարցրու տարսոնացի Սաւուղին, նա դեռ աղօթքը չէ վերջացրել»։ Անանիան պատասխան տուաւ և ասաց. «Այդ մարդու մասին շատերից ցն եմ լսել, որ քեզ հաւատացողներին չարչարում էր Երուսաղէմում. այժմս էլ քահանայապետից իրաւունք է ստացել այստեղ գալ և շղթայով կապել նրանց, որոնք քեզ հաւատում են»։ Աստուած ասաց նրան. «Գնա՛, նա իմ ընտրութեան անօթն է. նա կվկայէ իմ մասին և կքարոզէ հեթանոսներին՝ թագաւորների և իսրայէլի որդւոց առաջ»։

Անանիան գնաց Յուդայի տուն, ձեռը գրկեին դրաւ և ասաց. «Սաւո՛ւղ եղբայր, վերև մտիկ տո՛ւր, այն Յիսուսը, որ ճանապարհին քեզ երևաց, նա ուղարկեց ինձ քեզ մօտ, որ աչքերը բժշկեմ, որ սուրբ Հոգւով լցուես»։ Քրիս-

տոնեաներին հալածող Սաւուղը հաւատաց Քրիստոսին և քրիստոնեայ դարձաւ։ Սրանից յետոյ Սաւուղը մի քանի օր Դամասկոսում մնաց Յիսուսի աշակերտների մօտ։

Սաւուղը քարոզում է Յիսուսի մասին։

Սաւուղը միւս օրն սկսաւ քարոզել Յիսուս Քրիստոսի մասին։ Նա՝ որ եկել էր հալածելու հաւատացեալներին, ինքը հաւատացեալ էր դարձել։ Լսողները զարմանում էին և ասում. «Սա այն մարդը չէ՞, որ եկել էր Յիսուսի հաւատացողներին բռնելու և կապած քահանայապետի մօտ ուղարկելու»։ Սաւուղը և՛ս աւելի զօրանում էր և քարոզում Դամասկոսում։ Դամասկոսացիք չէին կարողանում նրան պատասխան տալ, վրճռեցին, որ սպանեն նրան։ Քաղաքի դռների մօտ պահապաններ էին նշանակել, որ չփախչէ։ Այս բանն իմացան Յիսուսի աշակերտները—գիշերով քաղաքի պարսպից վայր թողին և փախցրին։

Սաւուղը դարձաւ Երուսաղէմ և եկաւ առաքեալների մօտ։ Ոչ ոք չէր ուզում հաւատալ, թէ նա Յիսուսի աշակերտ է դառել։ Աշակերտներից մինը, որի անունը Բառնաբաս էր, պատմեց առաքեալներին Դամասկոսի ճանապարհին պատահածը և այն՝ թէ ինչպէս Սաւուղը քարոզել է նոյն քաղաքի ժողովրդին։

Այնուհետև Սաւուղը համարձակ կերպով քարոզում էր Երուսաղէմի մէջ նազովրեցի Յիսուսի մասին։ Հրէաները շատ բարկացան և մտները դրին սպանել նրան։ Բայց առաքեալները խորհուրդ տուին նրան հեռանալ Հայրենի Տարսոն քաղաքը։

§ 18։

Ս Ա Ն Դ Ո Ւ Խ Տ Կ Ո Ի Ս

Կրէնել Թարգէոս և Բարդուղիմէոս (տե՛ս Բ. տարի էջ 25)

Ս. ՍԱՆԴՈՒԽՏ ԿՈՒՍԻ ՁԱՐԱԿԱՆԸ

Քեզ պարծի այսօր սուրբ եկեղեցի.
Ո՛վ վկայուհի սուրբ Սանդուխտ.
Որ զհայրական քո թողեր զպաշտօն
Վասն Քրիստոսի հեղեր զարիւն քո սուրբ։

Ո՛վ վկայուհի Ս. Սանդուխտ, քեզանով այսօր պարծենում է Ս. եկեղեցին, որովհետև թողեցիր քո հայրական աթոռի մեծութիւնը և Քրիստոսի համար սուրբ արիւնդ թափեցիր։

Աշակերտեցար առաքելոյն Թադէի
Եւ ի հաւատս Ճշմարիտս հաստատեցար՝
Ոչ խառնելով ընդ հեթանոսական պաշտօնս՝
Արժանի եղեր վերանալ առ Հայր։

Թադէոս առաքեալին աշակերտուհի դարձար.

(նրա ձեռքով) Ճշմարիտ հաւատի մէջ հաստատուեցար. մերժեցիր հեթանոսութիւնը և արժանացար երկինք գնալու՝ Հայր Աստուծու մօտ։

§ 19.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԽՈՐՎԻՐԱՊ ՄՏՆԵԼԸ

Կրէնել Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յերուածի համապատասխան հարուածը (տե՛ս Բ. տարի 27) և ապ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ՁԱՐԱԿԱՆԸ

Հարակից հոգեղինաց երկնային զօրացն
Սրբափայլ զգեստուք, տէր Գրիգորիոս,
Ի խոր վիրապին իջեր ի տղմին ի մէջ դառնաշունչ օձիցն,
Զի փրկեսցես զմեզ ի չար վիշապէն։

Ո՛վ տէր Գրիգորիոս, դու քո մաքուր զգեստով (անարատ վարքով) հրեշտակներին դասակից եղար. դու իջար դառնաշունչ օձերով լիքը Խորվիրապի տղմի մէջը, որպէսզի մեզ փրկես չար վիշապից (սատանայից)։

§ 20.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻՑ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼԸ

Կրէնել Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յերուածի համապատասխան հարուածը (տե՛ս Բ. տարի էջ 35) և ապ

Հայաստանեայց հայր հաւատոյ հեղինակ ընտրեալ

Ճգնողական վարուք, տէր Գրիգորիոս,
Ի կոճեղս ոլորեալ, հոսեալ յարենէ սրունք
սրբասնեալ մարսնոյդ՝
Հաստատելով զմեզ ի վէմն հաւատոյ:

Հայաստանցիներիս հաւատոյ հայր, ով Ս. Գրիգորիոս, դու քո ճգնողական վարքովը ընտրուեցիր հեղինակ. սուրբ մարմնիդ սրունքները կոճղի մէջ արիւնաքամ արիր, որպէսզի մեզ հաստատես հաւատոյ վիմի վրայ։

Տանն Աստուծոյ տեսանող բարի
Արժանացեալ շնորհիւ, տէր Գրիգորիոս,
Կործանիչ բազնեաց, բակտիչ մեհենաց զօրութեամբն խաչին
Քահանայապետ ընտրեալ աստուածային յայտնութեամբն:

Ո՛վ տէր Գրիգորիոս, դու քո ստացած շնորհով Աստուծու տանը (եկեղեցուն) բարի կառավարիչ եղար. խաչի զօրութեամբ բագիններն ու մեհեանները քանդեցիր ու քահանայապետ ընտրուեցար Աստուծու յայտնութիւնով։

§ 21.

Ս. ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՒ ԵՒ ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՇՏՈՑ

Սուրբ Գրիգոր լուսաւորչից յետոյ կաթողիկոսութիւն էին անում նրա ժառանգները։

Լուսաւորչի տան վերջին ժառանգն էր Ս. Սահակ պարթեւը։ Սա շատ խելօք մարդ էր, առաքինի և բարեպաշտ։ Թէև ամբողջ Հայաստանը վաղուց քրիստոնեայ էր, բայց Հայերէն սեփական գիր չունենալու պատճառով՝ քրիստոնէութիւնը ժողովրդի համար անհասկանալի էր մնում։ Եկեղեցիներում սուրբ գիրքը կարդացւում էր կամ յունաց կամ ասորւոց լեզուներով։ Նոյն լեզուներով էր լինում և ժամերգութիւնը։ Սուրբ սահակը շարունակ մտածում էր այս մասին և աշխատում էր Հայերէն գիր գտնել։

Սուրբ Սահակի ժամանակ կար և մի ուրիշ մարդ, որ նոյնպէս շատ էր մտածում այդ մասին—դա սուրբ Մեսրովբն էր։ Սա գիւղացու որդի էր, ընդունակ, աշխատասէր. լաւ գիտէր յունաց, ասորւոց և պարսից լեզուները։ Ս. Մեսրովբը շատ էր սիրում Ս. Սահակին և երբ նա կաթողիկոս եղաւ, սա էլ վարդապետ դարձաւ։

Ս. Մեսրովբը վարդապետ դառնալով՝ քարոզում էր ամեն տեղ և սուրբ աւետարանը մեկնում էր ժողովրդին հասկանալի լեզուով, այսինքն Հայերէն։ Միւս վարդապետներն այդ միևնոյնը չէին կարողանում անել, որովհետև չգիտէին ոչ յունաց և ոչ ասորւոց լեզուները։

Այս բանին մի ճար անելու համար Ս. Սահակի խորհրդով ուսումնական մարդկանցից

մի ժողով եղաւ Վաղարշապատում։ Այստեղ Վռամշապուհն ասաց, որ ինքը լսել է թէ Դանիէլ անունով մի ասորի եպիսկոպոսի մօտ կան Հայերէն տառեր։ Ժողովը մարդ ուղարկեց Դանիէլ եպիսկոպոսի մօտ և բերել տուաւ տառերը, բայց որովհետև այդ տառերը լրիւ չէին, նրանցով չկարողացան Հայոց լեզուի բոլոր հնչիւններն արտայայտել։ Սրանից յետոյ Ս. Մեսրովբը գնաց զանազան գիտնականների մօտ և աշխատեց նրանց օգնութեամբ Հայոց տառեր գտնել, բայց այդ բոլոր աշխատանքն ի զուր անցաւ, ոչ ոք չկարողացաւ օգնել նրան։

Տառերի գիւտը։ Մարդկանցից յոյսը կտրած Ս. Մեսրովբը սկսեց ջերմեռանդ կերպով աղօթք անել և խնդրել Աստուծուն, որ օգնէ իրան Հայերէն տառեր գտնելու։ Այդ ժամանակ Ս. Մեսրովբը այնքան էր մտածում տառերի մասին, որ էլ ուրիշ ոչինչ չէր լսում և տեսնում։ Նա ոչ արթուն էր և ոչ քնած։ Եւ ահա այդ դրութեան մէջ նրան մի ձեռք երևաց և գրեց տառերը։ Այդ տառերի ձևը Ս. Մեսրովբ մրտքումը պահեց և սթափուելուց յետոյ՝ տախտակի վրայ նշանակեց։

Երբ Ս. Սահակը և Վռամշապուհը լսեցին, որ Մեսրովբը գտել է տառերը և գալիս է,

դուրս եկան նրա առաջը մեծ բազմութիւնով. պատուով ընդունեցին նրան և բերին Վաղարշապատ քաղաքը։

Տառերը գտնելուց յետոյ Ս. Սահակը և Մեսրովբը Վռամշապուհի օգնութիւնով սկսեցին բազմաթիւ ուսումնարաններ բաց անել և սովորեցնել Հայերէն տառերով գրել և կարդալը։ Եկեղեցիներում ժամերգութիւնը Հայերէն էր լինում և աւետարանը Հայերէն էր կարդացւում։ Ժողովուրդը, որ մինչև այժմ եկեղեցի գնալով բան չէր հասկանում, այժմ խիստ ուրախ էր որ ժամերգութիւնը հասկանում էր։

Բացի դրանից Ս. Սահակը Հայերէն լեզուով գրեց շատ շարականներ՝ եկեղեցում երգելու համար. նա յօրինեց շարականների ութը եղանակները, որ մինչև հիմա էլ երգում ենք մեր եկեղեցում։

ՁԱՐԱԿԱՆ Ս. ՍԱՀԱԿԱՅ

Որ յարմատոյ հարցն սրբոց մեզ զաւազան ընտրեցեր. զԻսահակ սուրբ հայրապետն, հովուել զհօտ քո Քրիստոս։

(Տէր), դու սուրբ հայրերի ցեղից Ս. հայրապետ Սահակին մեզ հովուող գաւազան (կաթողիկոս) տուիր, (ժողովուրդ), եկէք վերապատուենք նրան։

Որ զխաւարն անգիտութեան Հայաստանեացս լուծեր, զիմաստութեան ծագեալ զլոյս սովաւ որդւոցս Թորգոմայ:

Դու Հայաստանցիներիս տգիտութեան խաւարը փարատեցիր և նրա (Ս. Սահակի) միջոցով Թորգոմայ որդւոց համար իմաստութեան լոյսը ծագեցրիր:

Որ զհանդերձեալ խորհուրդ քո, Տէր, տեսլեամբ սրբոյն ծանուցեր, յիշատակի սորա ընկալ զսօնողաց աղաչանս:

Տէր, դու քո ապագայ խորհուրդը Ս. Սահակի տեսիլքով յայտնեցիր (մեզ), այժմ մեր աղաչանքն ընդունիր, որ սրա յիշատակը տօնում ենք:

§ 22.

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐ

Քանի որ Հայոց ուսումնարանների թիւը շատանում էր և եկեղեցում հայերէն էին կարդում և երգում, այնքան էլ յոյների նախանձը աւելի էր շարժւում. նրանք ուզում էին, որ առաջուայ նման էլի յունաց լեզուով կարդան և երգեն Հայոց եկեղեցիներում:

Այդ ժամանակ Հայաստանը բաժանուած էր երկու մասի—մի մասը պարսիկների իշխանութեան տակն էր և նրանց էր հարկ տալիս,

իսկ միւս մասը՝ յոյների: Չնայելով որ հարկ էին տալիս, բայց ամեն մի մասի թագաւորը Հայ էր լինում:

Այդ ժամանակ յունաց մասի Հայաստանում յոյները չէին թողնում հայերին ոչ ուսումնարան բաց անել և ոչ էլ եկեղեցիներում հայերէն կարդալ ու գրել: Սրա համար Ս. Սահակը նամակ գրեց յոյների կայսրին, որ նստում էր Կոստանդնուպոլիս քաղաքում և նրանց պատրիարքին ու խնդրեց, որ նրանք ևս թոյլ տան իրանց մասի Հայաստանում ուսումնարաններ բանալ՝ հայերէն սովորցնելու և եկեղեցիներում հայերէն ժամերգութիւն անելու համար: Բացի դրանից Ս. Սահակը նամակ տուաւ Ս. Մեսրովբին և իւր թոռն Վարդան Մամիկոնեանին և ուղարկեց նրանց Կ. Պոլիս: Նրանց հետ ուղարկեց շատ ընծաներ յունաց կայսեր և ուրիշ մեծամեծներին, որպէսզի սրանով շահէ նրանց սիրտը:

Յունաց կայսրը սիրով ընդունեց Ս. Մեսրովբին և Վարդանին ու կատարեց Ս. Սահակի խնդիրը: Այնուհետև յունական մասումն էլ բացուեցան շատ ուսումնարաններ, որտեղ սովորցնում էին հայերէն, իսկ եկեղեցիներում ժամերգութիւնը լինում էր հայ լեզուով:

Ս. Սահակը և Մեսրովբը իրանց յառաջա-

դէմ աշակերտների հետ թարգմանեցին Սուրբ գիրքը և ուրիշ շատ գրքեր։ Յառաջադէմ աշակերտներին ուղարկում էին այն ժամանակուայ մեծ քաղաքները, որ այնտեղ լաւ սովորեն յունաց և ասորւոց լեզուները։ Սրանք ուսումն աւարտելուց յետոյ Հայաստան դարձան և ուսումնարաններում իրանց սովորածը աշակերտներին էին սովորցնում. նոր գրքեր էին գրում և թարգմանում և կամ քահանայ, վարդապետ, եպիսկոպոս դառնալով՝ Հայաստանի զանազան քաղաքներն ու գիւղերն էին գնում և սովորցնում ու քարոզում էին ժողովրդին։ Ոչ մի ժամանակ Հայաստանն այնքան առաջ չէր գնացել և լուսաւորուել, ինչպէս այժմ։ Ոչ մի ժամանակ այնքան գրքեր չէին գրուել ու թարգմանուել, ինչպէս Ս. Սահակի, Մեսրովբի և նրանց աշակերտների օրերում։

ՁԱՐԱԿԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ

Որ զգիտութիւն քո զերկնային եւ զմոգեւոր իմաստութիւն առատապէս ծաւալեցեր յեկեղեցիս Հայաստանեայց 'ի ձեռն սրբոց թարգմանչաց, աղաչանօք սոցա ողորմեա մեզ Աստուած:

Աստուած, դու որ քո երկնային գիտութիւնը

և հոգևոր իմաստութիւնը առատօրէն տարածեցիր Հայոց եկեղեցիներում սուրբ թարգմանիչների ձեռքով, սրանց խնդիրքովը ողորմիր մեզ։

§ 23.

ԱՏՈՎՄԵԱՆՑ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Վռամշապուհի մահուանից յետոյ Հայոց թագաւորութիւնը շուտով վերջացաւ և մեր երկիրը դարձաւ Հարկատու պարսիկ թագաւորներին։ Պարսիկները կռապաշտ էին, իսկ Հայերը՝ քրիստոնեայ։

Այդ ժամանակ Պարսկաստանում իշխում էր Յազկերտ երկրորդը։ Այս թագաւորը կամենում էր Հայաստանը նուաճել և բոլոր Հայերին էլ իրան ծառայ դարձնել։ Իւր այս միտքը յաջողցնելու համար մտածեց, որ քրիստոնէութիւնը ջնջէ մեր երկրից, որովհետև նա ասում էր—քանի որ Հայերը ուրիշ կրօն ունին, մեզ հետ չեն միանայ. հենց որ նրանց կրօնը փոխենք և ստիպենք, որ նրանք էլ մեզ նման արև և կրակ պաշտեն, այն ժամանակ միայն Հայերը մեր ծառաները կդառնան և նրանց երկիրն էլ մերը կլինի։ Դրա համար Յազկերտը պարսիկ իշխանների և մոգպետների հետ խորհուրդ արաւ, թէ ինչ ձևով սկսեն և գլուխ

հանեն այս գործը։ Որոշեցին որ թագաւորն իրան հարևան Հոնաց դէմ պատերազմ սկսէ և իւր իշխանութեան տակ եղող Հայ իշխանների և զօրքերի հետ պատերազմ գնայ, որպէսզի զօրքի և իշխանների հեռանալովը՝ մնացած Հայ ժողովուրդը վախենայ և Յազկերտի հրամանին չկարողանայ հակառակել։

Ղուտով Հայաստան հրաման ուղարկեցին։ Հայ իշխանները չիմանալով պարսիկների մտադրութիւնը, զօրքերն առան և Պարսկաստան գնացին։ Սրանց հետ միացան պարսիկ զօրքերն էլ և Հոնաց դէմ անցան։ Երկու տարի շարունակ կռուեցին։ Բայց ոչինչ չկարողացան անել։ Մենակ Հայերը չէին որ պարսիկներին օգնում էին Հոնաց դէմ, էլի ուրիշ շատ քրիստոնեայ ազգեր կային։ Պատերազմից յետոյ Յազկերտը հին զօրքերին իրանց երկիրներն ուղարկեց, իսկ նրանց տեղ նորերը բերել տուաւ։

Այսպէս եօթը տարի շարունակեց։ Այս ժամանակուայ մէջ իւր մօտ եղած քրիստոնեայ իշխաններին մի քանիսին փող էր բաշխում, մի քանիսին պատիւ էր խոստանում և յորդորում էր, որ պարսից կրօնն ընդունեն։ Բայց իզուր, որովհետև ոչ ոք կրօնափոխ չեղաւ։

Յազկերտը երբ տեսաւ, որ Հայերը պատիւներից չեն խաբւում և իրանց կրօնը չեն փո-

խում, այժմ յայտնի հրաման հանեց, որ իւր իշխանութեան տակ եղող քրիստոնեաները հաւատներն ուրանան և արևին ու կրակին երկրպագութիւն տան։ Իւր մօտ եղող քրիստոնեայ զօրքերին նորից Հոնաց դէմ պատերազմի տարաւ, և շատ չարչարեց ճանապարհին, իսկ պատերազմը վերջանալուց յետոյ էլ չթողեց, որ իրանց երկիրը դառնան, այլ զանազան տանջանքներ տալով՝ նորից ստիպում էր հաւատներն ուրանալ։ Ատովմ Գնունի և մի քանի Հայ իշխաններ, երբ տեսան Յազկերտի արածները և հասկացան նրա նպատակը, զօրքն առան և Հայաստան փախան, բայց պարսիկները նրանց ետևից հասան և ամենին էլ կոտորեցին։ Սրանք չմոռացան իրանց պապերի կրօնը և ամենքն էլ մեռան ու մարտիրոսներ՝ նահատակներ դարձան։

Այս նահատակութիւնը Ատովմ իշխանի անունով կոչւում է Ատովմեանց նահատակութիւն։ Եկեղեցին սրանց համար առանձին տօն է սահմանել և ամենայն տարի տօնում է, բուն բարեկենդանի առաջին շաբթում։

Դենշապուհ, Միհրներսեհ հազարապետի նամակը եւ հայերի պատասխանը։ Յազկերտը մնացած Հայ իշխաններին չթողեց, որ

Պարսկաստանից յետ դառնան Հայաստան։ Դենշապուհ անունով մի պարսիկ իշխան մեր երկիրն ուղարկեց, որ Հայերին չարչարէ և ստիպէ ժողովրդին Յազկերտի հրամանին հնազանդուել։ Սա եկաւ, երեսանց խաղաղութիւն էր ցոյց տալիս, իսկ ծածուկ աշխատում էր Հայ իշխաններին, որոնք Հայաստանումն էին մնացել, միմեանց հետ կռուացնել։ Հարկ դրաւ եկեղեցիների վրայ. սովորական հարկերը կրկնապատիկ աւելացրեց և այսպէս կամաց-կամաց Հայաստանը տկարացնում էր։ Բայց էլի չհասան իրանց նպատակին։

Պարսիկները տեսան, որ այս տեսակ բաներով էլ չեն կարողանում Հայերին իրանց հաւատից թուլացնել, ուստի ուրիշ բան մտածեցին։ Միհրներսեհ Հազարապետը մոգպետի խորհրդով Հայերի մեծամեծներին մի նամակ գրեց, որի մէջ ցոյց էր տալիս, որ արևապաշտութիւնը՝ կրակապաշտութիւնը ճշմարիտ կրօն է, իսկ քրիստոնէութիւնը՝ մեր կրօնը սխալ է։ Միհրներսեհը հրամայեց որ կամ այս նամակի պատասխանը գրեն և՛ կամ Պարսկաստան գան թագաւորի մօտ։

Հայոց Յովսէփ կաթողիկոսը, երբ այս նամակն ստացաւ, հրաւիրեց գլխաւոր եպիսկոպոսներին և շատ քահանաների, Արտաշատ քա-

ղաքում ժողով արաւ և Միհրներսեհ Հազարապետի նամակին պատասխան գրեցին։ Այս պատասխանի մէջ հաստատում էին, որ պարսիկների կրօնը սխալ է, քրիստոնէականն է ճշմարիտը։ Նամակն այսպիսի խօսքով վերջացրին։ «Մեր հաւատին մենք ամենքս էլ հաստատուն ենք, ինչ ուզում ես արա՛, նրա համար պատրաստ ենք մեռնել—քո սուրը՝ մեր պարանոցը»։

Հայոց իշխանները գնում են Պարսկաստան։ Երբ այս նամակը կարդացին, Յազկերտը և պարսիկ իշխանները խիստ զարմացան, թէ ինչպէս Հայերը համարձակ և անվերկիւղ իրանց կրօնը պաշտպանում են։ Յազկերտը կատաղեց և մոգպետի խորհրդովը Հայոց նախարարներին իւր մօտ կանչեց։ Դրանց թուումն էր սպարապետ Վարդան Մամիկոնեանը և Սիւնեաց իշխան Վասակը, որ պարսիկների կողմից Հայաստանի վրայ կառավարիչ էր նշանակուած։ Հայոց նախարարները թէև գիտէին Յազկերտի միտքը, բայց որովհետև իրանց ազգականներից շատերը Պարսկաստանում նեղութեան մէջ էին, կարծում էին, թէ իրանց գնալովը կազատեն նրանց, դրա համար էլ վեր կացան և գնացին։ Բայց գնալուց առաջ խաչ ու աւետարանի վրայ

երդում կերան Յովսէփ կաթողիկոսի առաջ, որ իրանց կրօնին հաւատարիմ կմնան։

Առաջ՝ երբ Հայոց նախարարները Պարսկաստան էին գնում, Թագաւորը նրանց առաջ մարդ էր ուղարկում և հարցնում էր Հայաստանի որպիսութեան մասին, բայց այս անգամ Յազկերտը սովորական պատուով չընդունեց— մարդ չուղարկեց նրանց առաջ, այլ բարկացած խօսեց նրանց հետ և ասաց, որ եթէ վաղը ինձ հետ արևին երկրպագութիւն չէք տայ, ամենքդ էլ խիստ կպատժուիք։ Նա ասաց, որ զօրք կուղարկեմ Հայաստան և ձեր ընտանիքն ու բոլոր Հայերին կոտորել կտամ։ Հայ նախարարները պատասխանեցին և ասացին. «Մեր սուրբ հաւատը չենք կարող մոռանալ, ինչ տանջանք էլ կուզես տուր»։ Այս պատասխանի վրայ Յազկերտը խիստ բարկացաւ և հրամայեց, որ ամենին էլ բանտարկեն։ Հայ նախարարները շատ փող տուին պարսիկ իշխաններին, որ ազատուեն և իրանց երկիրը դառնան, բայց հնար չեղաւ։ Այնուհետև ամենքն էլ յոյսերը միայն Աստուծու վրայ դրին։

Հայոց նախարարները երեսանց ուրանում՞ են քրիստոնէութիւնը։ Յազկերտը Հայ նախարարներին բանտարկելուց յետոյ՝ զօրք

պատրաստեց, որ Հայերին հեռու երկիրներ քշէ, որպէսզի անտէր, անիշխան մնացած Հայերին իւր կամքը կատարել տայ։ Պարսիկ իշխաններից մէկը, որ ծածուկ քրիստոնեայ էր, գիտէր այս բանը, ուստի եկաւ բանտարկուած նախարարների մօտ և յայտնեց Թագաւորի միտքը և խորհուրդ տուաւ, որ երեսանց նրա հրամանը կատարեն՝ մինչև բանտից կազատուեն, իրանց երկիրը կդառնան, իսկ նրանից յետոյ էլի կարող են ազատ կերպով քրիստոնեայ լինել։ Նա ասաց՝ որ սրանով միայն կարող էք դուք ազատուել և ձեր անտէր մնացած ժողովրդին պաշտպանել—նրանք առանց ձեզ իրանց հաւատն ու երկիրը չեն կարող պաշտպանել։

Հայ նախարարները հաւանեցին պարսիկ իշխանի տուած խորհրդին և որոշեցին երեսանց կատարել Թագաւորի հրամանը, իսկ երբ Հայաստան դառնան, նորից դիմադրեն Յազկերտին։ Վարդան Մամիկոնեանն սկզբում հակառակ էր երեսանց ուրանալուն էլ, բայց վերջը համաձայնեց։

Թագաւորին յայտնեցին, որ Հայ իշխանները պատրաստ են նրա կամքը կատարելու։ Յազկերտը չափից դուրս ուրախացաւ. նախարարներին պատիւներ տուաւ, մի գունդ զօրք և 700-ից աւելի մոգ և մոգպետներ ուղարկեց

Հայաստան, որպէսզի Հայերին կրակ պաշտելը սովորեցնեն։ Թագաւորը պատուիրեց, որ բոլոր եկեղեցիները քանդեն. նրանց տեղ կրակատուններ շինեն և քրիստոնէութեան անունը ջնջեն Հայաստանից։ Սիւնեաց Վասակ իշխանի և մի քանի ուրիշ իշխանների որդւոց պատանդ պահեցին Պարսկաստանում, որպէսզի Հայերն իրանց տուած խօսքից յետ չկանգնեն։

Սիւնեաց Վասակ իշխանի ուրացութիւնը։ Պարսկաստանի Հայ նախարարների մօտ քահանաներ ևս կային։ Սրանք, երբ իմացան նախարարների ուրացութիւնը, խիստ տրտմեցան. հեռացան նրանցից. իրանցից մինին առաջուց Հայաստան ուղարկեցին, որ այս ուրացութիւնն իմաց տայ ամենին։ Հայաստանի եպիսկոպոսներն ու քահանաները, երբ լսեցին նախարարների ուրացութիւնը, խորհուրդ արին և որոշեցին, որ ամեն միջոց գործ դնեն և թոյլ չըտան ուրացեալներին և մոգերին Հայաստան մտնելու։ Որոշեցին նոյնպէս՝ որ ոչ մի ուրացողի չխնայեն—ոչ ազգականի, ոչ եղբօր, ոչ հօր, ուստի և այս նպատակով թէ մարդիկ և թէ կանայք զէնք առան և պատրաստ սպասում էին։

Հայ նախարարները պարսից զօրքի հետ

նոյեմբեր ամսին Հայաստան հասան։ Մի ամսի չափ հանգստանալուց յետոյ, մի կիւրակէ օր մոգպետը մոգերի հետ գնաց եկեղեցի և կամենում էր ժամերգութիւնը խանգարել։ Ղևոնդ քահանան, որ ուրիշ շատ եկեղեցականների հետ եկեղեցումը պաշտօն էր կատարում, խաչը ձեռին յարձակուեց մոգերի վրայ և թոյլ չըտուաւ։ Ժողովուրդն էլ փայտով վրայ ընկաւ և շատերի գլուխը կոտրելով՝ դուրս արին եկեղեցուց։ Մոգպետը զարհուրեց. իւր աչքով տեսաւ, թէ ինչքան հաստատ են Հայերն իրանց հաւատին, ուստի յոյսը կտրեց այն բանից, թէ հնարաւոր է Հայերին կրակապաշտ դարձնել։ Յետոյ Վասակ իշխանին, որ հաստատ ուրացել էր քրիստոնէութիւնը և որի խորհրդով վարվում էր մոգպետը, իւր մօտ կանչեց, խիստ յանդիմանեց և ասաց. «Եթէ դու ևս չես կամենում մեր կրօնն ընդունել, պարզ ասա՛ ինձ, որպէսզի ես մեծ մոգպետին և Միհրներսեհին գրեմ, որ Համոզեն թագաւորին և թոյլ տան ձեզ ազատ կերպով ձեր կրօնը պաշտել»։

Անօրէն Վասակը, մի կողմից փառասիրութեան համար, միւս կողմից, երբ յիշում էր, որ իւր որդիքը պատանդ են Պարսկաստանում, եթէ քրիստոնեայ մնայ, նրանց կսպանեն, այս պատճառով էլ սրտանց ուրացել էր իւր հաւա-

տը նա շատ աշխատեց քաղցր խօսքերով համոզել մոգերին, որ հանգստանայ։ Ինքն էլ իւր Սիւնեաց երկրից շատ զօրք բերել տուաւ, որ Թագաւորի հրամանը ուժով կարողանան կատարել տալ։ Վասակն ամեն կերպ աշխատում էր տարածել կրակապաշտութիւնը. մի քանիսին փող էր տալիս, մի քանիսին փառք և պատիւ էր խոստանում, որ կրակ պաշտեն, իսկ մոգերին էլ նախարարների տներն ուղարկեց, որ քարոզեն կրակապաշտութիւնը։

Վասակ իշխանը գերի է ընկնում։ Եպիսկոպոսները, երբ տեսան Վասակի արած չարութիւնները, Հայոց բանակի ուրացեալ իշխաններին և քրիստոնէութեան հաւատարիմ մնացողներին իրարից բաժանեցին. ժողով արին. Վարդան սպարապետին և բոլոր հաւատարիմ իշխաններին ժողովի հրաւիրեցին և խիստ յանդիմանեցին նրանց. որ աչքով տեսնում են Վասակի չարութիւնները և նրա դէմ ոչինչ չեն անում։ Այլև աւելացնում էին. «Եթէ Վասակի արածներին դուք էլ հաւանում էք, առաջ մեզ սպանեցէք և յետոյ ինչ ուզումէք, այն արէք, իսկ եթէ ոչ, պէտք է պատժել նրան»։ Իշխաններն ամենքն էլ մի սիրտ, մի հոգի դարձան և պատրաստուեցան ուրացեալ Վասակի դէմ

գնալ ու նրա չարութիւններին վերջ դնել։ Այս բանին մէկը միայն չհաւանեց, բայց իսկոյն միւսները վրայ ընկան և տեղն ու տեղը քարկոծ արին ու սպանեցին։ Այս բանը միւսների վրայ մեծ ազդեցութիւն արաւ։

Հայ իշխաններն իրանց զօրքերով Վասակի դէմ գնացին։ Պատերազմում Վասակը գերի ընկաւ շատերի հետ. եկաւ եպիսկոպոսների ոտներն ընկաւ. երդում կերաւ և խոստացաւ քրիստոնէական կրօնին հաւատարիմ մնալ։ Եպիսկոպոսները ներեցին։

Վասակի գունդը ցրելուց յետոյ Հայոց զօրքը յարձակուեց այն բերդերի վրայ, որտեղ պարսիկ զօրք և մոգեր կային։ Առան այդ բերդերը և մոգերից մի քանիսին սպանեցին, մի քանիսին փախցրին և կրակատուններն էլ կործանեցին։ Այս բոլոր պատերազմների մէջ Աստուած յայտնի կերպով օգնում էր Հայերին։

Վասակի արածները։ Սիւնեաց Վասակ իշխանը նորից սկսաւ իւր սրտի մէջ ծածկուած չարութիւնը յայտնել և Հայաստանը տակն ու վրայ անել—մոռացաւ իւր խոստումը, որ արել էր խաչի և աւետարանի վրայ։ Շատ ամուր բերդեր կործանեց. գիւղեր այրեց. նախարարների ընտանիքներ բռնեց և իւր երկրի բեր-

դերի մէջ դրաւ. եկեղեցիները քանդեց և քահանաներին բանտարկեց։

Վարդանն այդ ժամանակ Աղուանքումն էր։ Վասակի չարութիւններն իսկոյն Վարդանին գրեցին և յայտնեցին, որ շատ նախարարներ միաբանել են Սիւնեաց իշխանի հետ։ Այս լուրն առնելուն պէս՝ Վարդանը իւր զօրքով իսկոյն Հայաստան դարձաւ։ Վասակը՝ երբ լսեց Վարդանի գալը՝ գիշերով փախաւ իւր երկիրը։

Բայց որովհետև ձմեռը վրայ էր հասել և Վարդանը պաշար չունէր բոլոր զօրքերը իւր մօտ պահելու, այդ պատճառով նրանց մեծ մասը իրանց տեղերն ուղարկեց և խիստ հրաման տուաւ, որ զարնան կրկին իւր մօտ ժողովեն։ Իսկ իւր սեպհական զօրքերից շատ դնդեր Վասակի երկիրն ուղարկեց, որոնք շատ տեղեր քար ու քանդ արին և ուրացեալներին այնքան նեղը ձգեցին, որ կերակուր չունէին. սատկած իշի և ձիու միս էին ուտում։

Որպէսզի պարսից թագաւորի սիրտը շարժեն և ստիպեն նրան մի ձևով իւր մտքից ձեռք վերցնել, գերի բռնուած մի պարսիկ իշխանի ազատութիւն տուին. եղած վնասները և Վասակի արածները մէկ մէկ պատմեցին նրան ու Պարսկաստան ուղարկեցին, որ գնայ և Յազկերտին այս բոլորը պատմէ։ Յազկերտը, երբ

այս մարդուց Հայաստանի նեղ վիճակն իմացաւ, այնպէս ցոյց տուաւ՝ որպէս թէ ցաւում է, նեղութեան մէջ եղող քրիստոնեաներին հրամայեց ազատութիւն տալ. պատուիրեց, որ թոյլ տան իրանց կրօնը համարձակ կերպով պաշտել. քահանաներին էլ թոյլ տուաւ, որ եկեղեցիների մէջ քրիստոնէական պաշտօն կատարեն։ Նամակ գրեց Հայաստան, ասաց որ ամենին էլ ներեն և կատարեալ ազատութիւն տան։ Այս բոլոր կարգադրութեան միտքն էր Հայերին երեսանց հանդարտացնել, իսկ ծածուկ իւր պատրաստութիւնն էր տեսնում։ Բայց երբ տեսաւ, որ Հայերն իրա միտքը հասկանում են և չեն խաբւում, այն ժամանակ զէնքի զօրութեամբ՝ ոյժով կամեցաւ ստիպել Հայերին, որ թողնեն իրանց հաւատը։ Սրա համար մեծ զօրք պատրաստել տուաւ. Միհրներսեհին էլ նրանց վրայ զօրապետ նշանակեց և մեր երկիրն ուղարկեց։ Բայց Հայերը, որոնք շատ անգամ էին խաբուել պարսիկներից, այս անգամ չխաբուեցան և նրանք էլ իրանց պատրաստութիւնն էին տեսնում։

Վարդանանց պատերազմը։ Միհրներսեհը զօրքն առած Հայաստան եկաւ. Վասակին իրա մօտ կանչեց և բոլոր գործերը նրան յանձնեց։

Վասակն էլ ժողովեց այն նախարարներին, որ իւր մօտն էին, նրանց զօրքը իւր զօրքի հետ միացրեց և Սիւնիքի բնակիչներին ստիպեց կրակապաշտ դառնալ։

Վարդան սպարապետն էլ յոյսն Աստուծու վրայ դրաւ և պատրաստուեցաւ նրանց դէմ գնալու։ Այն նախարարները, որոնք իւր հետ համաձայն էին, 66,000 զօրք հաւաքեցին. գնացին Թշնամու դէմ և բանակ ձգեցին Արտազ դաշտում, որտեղ մի ժամանակ Սանդուխտ կոյսը նահատակուեց։ Թշնամու զօրքը երկու անգամ աւելի էր։ Այստեղ եկան Յովսէփ կաթողիկոսը և Ղևոնդ քահանան՝ ուրիշ շատ քահանաների հետ, որպէսզի նրանք էլ իրանց կողմից այս հոգևոր պատերազմին մասնակցեն։

Վասակը և պարսից իշխանները, երբ տեսան, որ Հայ նախարարները միաբանուել են, վախեցան նրանց զօրութիւնից, սկսեցին նորից սուտ երդումներ անել, որ իրարից բաժանեն, բայց ի զուր—էլ ոչ ոք չհաւատաց նրանց։

Երկու կողմն էլ պատրաստ կանգնած էին իրար դէմ ու դէմ Տղմուտ գետի ափին, որ անցնում է Արտազ դաշտի միջով։ 451 թուի Հոգեգալստեան օրն էր։ Ս. Ղևոնդը պատարագ արաւ, Ս. Յովսէփի հրամանով ճառ խօսեց և ոգևորեց ամենին։ Զօրքը հաղորդուեց և պա-

տերազմի պատրաստուեց։ Ս. Ղևոնդից յետոյ Վարդան սպարապետը խօսեց և ոգևորեց, որ քաջութեամբ կռուեն։

Վարդանը հայոց զօրքը չորս մասի բաժանեց. ամեն մի մասը մի իշխանի յանձնեց և յարձակուեց իրանից չորս անգամ աւելի պարսիկ զօրքի վրայ։

Ս. Վարդանը երկար ժամանակ քաջութեամբ պատերազմեց և ընկաւ՝ ընդունելով մարտիրոսական պսակ։ Թէև Վարդանը մեռաւ, բայց պատերազմը մինչև երեկոյ շարունակուեց —յաղթութիւնն անորոշ մնաց։ Այս պատերազմի մէջ հայերի կողմից ընկան 1036, իսկ պարսիկներից 3544 հոգի։

Այսպէս մեր պապերը մեռան և թող չըտուին, որ ուրիշները ձեռք տան մեր եկեղեցուն և հաւատին։ Մեր եկեղեցին էլ նրանց չմոռացաւ և տօն նշանակեց, որ ամեն տարի բարեկենդանի երեքշաբթի և հինգշաբթի օրը տօնւում է։ Երեքշաբթուայ տօնը նշանակուած է այն հոգևորականների համար, որոնք Ս. Ղևոնդի հետն են նահատակուել և տօնն կոչւում է Ղևոնդեանց նահատակութիւն, իսկ Վարդանի հետ ընկնող վկաների տօնը կատարում ենք հինգշաբթի, որ կոչւում է Վարդանանց նահատակութիւն։

ՁԱՐԱԿԱՆ Ս. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ

Որք եկեալ հասեալ լինէին սեւագունդ զօրն պարսից, զի յափշտակեսցեն զառաջնորդսն Հայաստանեայց զՍուրբ Ղեւոնդեանս:

Պարսից սեւագունդ զօրքը գալիս, հասնում էր մեր երկիրը, որպէսզի հայաստանցիներիս առաջնորդ Ս. Ղեւոնդեաններին յափշտակէ (տանէ)։

Որք չուեալ գնացեալ լինէին ի պալատն անօրէն Թագաւորին, զի վկայեսցեն Ճշմարիտ սուրբ Երրորդութեան սուրբ Ղեւոնդեանքն:

Սուրբ Ղեւոնդեանները վեր էին կացել, գնացել էին անօրէն Թագաւորին ծառայելու, որպէսզի վկայեն սուրբ Երրորդութեան ճշմարտութեանը։

Լուսաւորիչն ամենեցուն Ղեւոնդիէ սուրբ վարդապետն խոհական մեծ խորհրդով խրատեալ՝ լցոյց զաշակերտեալսն. ծաւալեալ զլոյս գիտութեան յոգիս սրանց կատարելոց կամաւոր յօժարութեամբն կատարեցան սիրով փրկչին:

Ամենին լուսաւորող Ս. վարդապետ Ղեւոնդը խելացի և մեծ մտքերով խրատելով (աշակերտեալներին), տարածեց գիտութեան լոյսը հասակաւոր՝

կատարեալ մարդոց սրտերը, որոնք ի սէր Յիսուսի՝ կամաւոր կերպով նահատակուեցան։

§ 24.

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Պարսիկների Խոսրով Թագաւորը Քրիստոսի ծննդից 614 տարի յետոյ Երուսաղէմ քաղաքն առաւ և Յիսուսի սուրբ խաչը գերի տարաւ։ Բոլոր քրիստոնեաները խիստ տխուր էին այս բանի համար։ Բայց խաչի գերութիւնը երկար չքաշեց, որովհետև 15 տարուց յետոյ յոյների կայսր Հերակլը պատերազմեց Խոսրովի հետ, յաղթեց նրան և սուրբ խաչը գերութիւնից ազատեց։ Սրանից յետոյ խաչափայտը մասմաս արին և բաժանեցին բոլոր քրիստոնեաներին։

Երբ խաչը գերութիւնից ազատեցին, այդ օրուայ յիշատակը չմոռանալու համար՝ առանձին տօն նշանակեցին, որ կատարւում է սեպտեմբեր ամսուայ մէջ։ Այդ օրը թափոր են անում եկեղեցւոյ շուրջը. խաչը բարձրացնում՝ վերացնում են և օրհնում են աշխարհիս չորս կողմերը։ Որովհետև օրհնելիս խաչը բարձրացնում՝ վերացնում են, դրա համար էլ տօնը կոչւում է Խաչվերաց։

ՀԱՐԱԿԱՆ Ս. ԽԱՉԻ

Ապաւինեցաք ի խաչ քո, արարիչ յաւիտենից,
Որ ետուր մեզ պահապան յաղթող ընդդէմ թշնամւոյն.
Աղաչեմք սովաւ փրկիչ պահպանեա զանծինս մեր:

Յաւիտենից Արարիչ, յոյսներս քո խաչի վրայ ենք դրել, այն խաչի, որ մեզ յաղթող պահապան նշանակեցիր թշնամու դէմ. խնդրում ենք, ով Փրկիչ, սրանով պահպանիր մեզ։

§ 25.

Եկեղեցու ձեւը: Հին ժամանակուայ քրիստոնեաները մեզ նման փառաւոր շէնքերով եկեղեցիներ չունէին. նրանք հաւաքւում էին մի հասարակ տան մէջ, շատ անգամ գետնափոր տներում և միասին աղօթում էին, իսկ աղօթքից յետոյ հացը կոտրում էին և բաժանում. յետոյ հաղորդւում էին։ Տան վերևի մասը փոքր ինչ բարձր էր. այստեղից էր քարոզում հովիւը։

Աւելի ուշ ժամանակներում աղօթատեղու՝ եկեղեցու միջին մասին նաւի ձև տուին, որ նշանակում էր, թէ եկեղեցին մի նաւ է,

որի մէջ մտնողները՝ քրիստոնեաները նաւում են դէպի նաւահանգիստ՝ երկնքի արքայութիւնը։ Ոմանք էլ կլոր ձև էին տալիս։ Նաւի մէջ մտնելու իրաւունք ունէին միայն նրանք, որոնք մկրտուած էին, իսկ չմկրտուածները գաւթում—նաւի յետևում, արևմտեան կողմում սիւներ կային՝ վարագուրով միացրած, ահա այնտեղ էին կանգնում։ Երբ մկրտւում էին, այն ժամանակ իրաւունք էին ստանում նաւի մէջ մանել։

Փոքր ինչ յետոյ նաւակի աջ և ձախ կողմերում երկու փոքրիկ նաւեր ևս որոշեցին և այսպիսով եկեղեցին խաչի ձև ստացաւ, որ մինչև մեր օրերը պահպանւում է։ Երբ քրիստոնէութիւնն ազատ կրօն դարձաւ, սկսեցին ամեն տեղ դեղեցիկ եկեղեցիներ շինել խաչաձև յատակագծով, որ ծագել է երեք նաւերի միաւորութիւնից։ Կլոր ձևն էլ մեր ներկայ գըմբէթն է, որ եկեղեցու մէջտեղումն է։ Եկեղեցու սիւները միանում են կամարներով, որ երկինքն է յիշեցնում մեզ։ Եկեղեցու շինուածքը բաժանւում է երեք մասի—գաւիթ, ատեան և բեմ։

Գաւիթ—Այժմեան եկեղեցիները գաւիթ չունին, սա հին եկեղեցու այն մասն է, ուր կանգնում էին չմկրտուածները (երեխաները)։

Ատեան—Այն տեղն է, ուր կանգնում են հոգևորականները։ Եկեղեցու հին սովորութեան համաձայն առաջ կանգնում են հոգևորականները, յետոյ տղամարդիկ, իսկ ամենից վերջը՝ կանայք։ Սեղանի աջ կողմի պատի մէջ աւազանն է, իսկ նրա դիմաց՝ ձախ կողմում բուրվառանոցը, որտեղ բուրվառներն են կախում։

Բեմ—Ատենից մի քանի աստիճաններով բարձր է։ Բեմի վրայ գտնւում է սեղանը, ուր պատարագ է մատուցանւում։ Բեմիցն է քարոզում եպիսկոպոսը՝ աթոռի վրայ նստած։ Այստեղ իրաւունք ունին բարձրանալ հոգևորականները, կամ որոնց իրաւունք է տրուած։ Սեղանը շինած է բեմի վրայ, հարկաւոր ժամանակ քաշում են վարագոյրը։ Բեմի գրեթէ մէջ տեղում հաստատուած է օծուած՝ խաչաձև վէմը։ Առանց այս քարին չի կարելի պատարագ մատուցանել։

Բեմի վրայ վէմ քարի ուղղութեամբ շինած է խաչակալը, որի աջ և ձախ կողմերում դռներ կան։ Այս դռների վրայ նկարում են Թադէոս և Բարդուղիմէոս առաքեալների պատկերները, որոնք Հայոց եկեղեցու գլխաւոր սիւներն են։

Երկու դռների մէջ տեղում վէմ քարի վրայ

երեք աստիճան է շինուած, որոց վրայ դրած է ամենից բարձր խաչ, յետոյ՝ Քրիստոսի պատկերը՝ (գաստառակ), իսկ վերջը՝ աւետարան։ Աստիճանների յետևում Աստուածածնի պատկերն է՝ Յիսուսին գրկած։ Այս երեք աստիճանների վրայ դրած է լինում նաև սուրբ միւռոնամանը և մասնատուփը։

Սեղանի աջ դռան կողմում՝ ներսից ընծայարանն է, որտեղ սկիհն են դնում։

Եկեղեցու հիմքի զանազան կողմերում դընում են առաքեալների, աւետարանիչների և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուններով օծած քարեր—ընդամենը 16 հատ և ապա սրանց վրայ հիմն են ձգում, որովհետև քրիստոնէութիւնը սրանք տարածեցին ամեն տեղ—հիմնեցին զանազան տեղերում եկեղեցիներ և նրա հիմքը եղան։ Այդ քարերն անտաշ պիտի լինին, որ նշանակում է, թէ առաքեալներն ուսում չունէին և սուրբ հոգւոյ շնորհով էին քարոզում։ Քարերն առաջ լուանում են, որ նշանակում է մկրտել և ապա օծում են, որ նշանակում է դրոշմ։ Բեմի վրայ է վէմ քարը—սա քրիստոսի օրինակն է, որ իւր հիմնած եկեղեցու սուրբ սեղանի վրայ բազմած է։

Բեմի աջ և ձախ կողմերում երկու խորաններ կան—աջակողմեանը զգեստաւորուելու հա-

մար է, իսկ ձախակողմեանը՝ զգեստները պահելու համար։

Զինուորները աւարտելուց յետոյ եկեղեցին օծում են։

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՆՕԹՆԵՐ ԵՒ ԶԱՐԴԵՐ

Սկիհ—Այն անօթն է, որի մէջ պատարագիչը գինի է ածում, հաց՝ նշխարհ դնում, որ աղօթելով դառնում է Քրիստոսի իսկական մարմինն ու արիւնը։ Սկիհի բերնին դնում են մի ուրիշ անօթ, որի անունն է *Մաղզմա*։ Սկիհը շինում են կամ ոսկուց և կամ արծաթից։

Մանանաուփ—Փոքրիկ տուփ է՝ ոսկուց կամ արծաթից շինած, որի մէջ դնում են *մասը*՝ կամ հաղորդը և երբ մինը յանկարծ հիւանդանում է կամ եկեղեցի չէ կարողանում գալ, տուն են տանում և հաղորդում։

Միւռոնաման—Նոյնպէս ոսկուց կամ արծաթից շինած մի ման, ըստ մեծի մասին աղաւնու նման. մէջն ածում են սուրբ միւռոնը և մկրտում երեխաներին կամ օծում պատկերներ։

Քշոց—Քշոցը զարդ է, կոթը փայտից է, իսկ վերևի կլոր մասնի վրայ Սերովբէ և Քերովբէ հրեշտակապետների պատկերներ կան նը-

կարած, որ նշանակում է, թէ նրանք ևս սպասաւորում, ծառայում են պատարագի ժամանակ։

Բուրվառ—Մէջը կրակ են ածում և վրան խունկ ծխում, որ նշանակում է, թէ ինչպէս այս խնկի ծուխը դէպի վեր է գնում, այսպէս էլ մեր աղօթքը, մեր խնդրուածքը դէպի վեր՝ դէպի Աստուած ենք ուղղում։

Խաչվառ—Նկարագրել։

ԶԳԵՍՏ

ա) ԴՊԻՐՆԵՐԻ ԿԱՄ ՏԻՐԱՑՈՒՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Շապիկ—Գլխից մինչև ոտները՝ երկայն հասարակ՝ մաքուր շապիկ, որ նշանակում է, թէ ինչպէս արտաքուստ մաքուր է շորը, այսպէս էլ ներքուստ՝ սիրտը որա նման մաքուր պիտի լինի։

բ) ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ ՀԱՄԱՐ

Ուրար—Երկայն, լայն ժապաւէնի նման, որ ձգում է ձախ թևի վրայ։ Սա նշանակում է, թէ սարկաւագն աւետարանի լուծը դեռ ամբողջապէս չէ կրում, այլ՝ մասամբ, այն է ձախ ուսով։ Սարկաւագը հագնում է և շապիկ։

գ) ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Քահանան երբ զգեստաւորւում է և պատարագ է մատուցանում, նշանակում է նոյնն է անում, ինչոր Քրիստոսն է արել։ Պատարագի զգեստները նշանակում են Քրիստոսի կրած չարչարանքները։ Քահանայի զգեստները սրբանք են։

Շապիկ—Երկայն, վզից մինչև ոտները, գոյնը սպիտակ։ Սա նշանակում է, 1, այն սպիտակ հանդերձը, որ Հերովդէսը հագցրաւ Քրիստոսին ծաղրելու համար. 2, քահանային վայել է պատարագի ժամանակ սպիտակ հագնել, որովհետև քահանայի գործը հրեշտակի գործ է։ Աւետարանիչը հրեշտակի շորերը սպիտակ է նկարագրում։

Գոտի—Նշանակում է այն խարազանը, որով Քրիստոսին խփում էին՝ սեանը կապած։

Բազպան—Այն կապանքն է, որով հրէաները կապեցին Յիսուսի ձեռները Գեթսեմանում։

Փորուրար—Նշանակում է 1, այն կապանքը, որով Քրիստոսին սեանը կապեցին, 2, Աստուծու պատուիրանի լուծն է, որը քաղցր է և թեթև։ Այս լուծը սարկաւագը

ձախ ուսով է միայն տանում, իսկ քահանան և աջ և ձախ ուսով—ամբողջապէս։

Շուրջառ—կամ նափորտի—Նշանակում է կարմիր քղամիտը, որով ծաղկեցին Քրիստոսին։

Սաղաւարտ—Նշանակում է այն փշեայ պսակը, որ Քրիստոսի գլխին դրին։

Վակաս—Ուսի վրայ է կրում քահանան. վրան նկարած է 12 առաքեալների պատկերը։

դ) ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Եպիսկոպոսն ունի այն բոլոր զգեստներն՝ ինչ որ քահանան։

Բացի դրանից ունի—*Խոյր կամ թագ*, որ միևնոյն նշանակութիւնն ունի, ինչ որ քահանայի սաղաւարտը։

Ծմիփորոն—Կրում են շուրջառի վրայից, սա է յատուկ եպիսկոպոսական զգեստը։

ե) ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏԻ ԿԱՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Բացի քահանայի և եպիսկոպոսի զգեստներից, ունի նաև *կոնքեռ*, որը քառակուսի ձև ունի և կախուած է լինում գօտկից՝ ձախ կողմից և հասնում է մինչև ծունկը։ Կոնքեռը՝

նշանակում է 1, այն ղ ե ն ջ ա կ ը, որով Յիսուս աշակերտների ոտները սրբում էր. 2, հովուական մ ա խ ա ղ։ Կոնքեռը կրելու իրաւունք միմիայն կաթողիկոսն ունի։

§ 26.

ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԵՐԳԵՐ

Խունկ մատուցանեմք առաջի քո տէր յօրինակ ըստ հնումն Զաքարիա: Ընկալ առ ի մէնջ զխնկանուէր մաղթանս, որպէս զպատարագն Աբէլի, զՆոյի եւ զԱբրահամու:

Խունկ ենք մատուցանում (աղօթում), քո առաջը հին եկեղեցւոյ Զաքարիա քահանայի օրինակի նման։ Ընդունիր մեր կողմից խնկանուէր մաղթանքը՝ Աբէլի, Նոյի և Աբրահամի պատարագի պէս։

Ողջոյն տուք միմեանց ի համբոյր սրբութեան եւ որք ոչ էք կարող հաղորդիլ աստուածային խորհրդոյս, առ դրունս ելէք եւ աղօթեցէք:

Ողջոյն (բարև) տուէք մէկ մէկու սրբութեան համբոյրով և որոնք չեն կարող հաղորդուիլ աստուածային խորհրդից, թող դրան առաջը դուրս գան և աղօթեն։

Մի ոք յերեխայից, մի ոք ի թերահաւատից, եւ մի ոք յապաշխարողաց եւ յանմաքրից, մերձեսցի յԱստուածային խորհուրդս:

Ոչ ոք երեխաներից, (չմկրտուածներից) թերահաւատներից, ապաշխարանքի տակ եղողներից և անմաքուրներից (պղծերից) չմօտենան այս աստուածային խորհրդին։

ՑԱՆԿ

§		Երես
1.	Անառակ որդի	5.
2.	Ողորմած Սամարացու առակը	7.
3.	Որոմի առակը	8.
4.	Այգու մշակների առակը	9.
5.	Քանքարների առակը	11.
6.	Մեծատան և աղքատ Ղազարոսի առակը	13.
7.	Յիսուսի ծնունդը	14.
8.	Յովհաննէս Մկրտիչ	15.
9.	Յիսուսի մկրտութիւնը	18.
10.	Յիսուսի տաճար տանուիլը	19.
11.	Յիսուս մտնում է Երուսաղէմ	21.
12.	Յիսուսի խաչելութիւնը	24.
13.	Յիսուսի թաղումն և յարութիւնը	28.
14.	Քրիստոսի համբարձումն	29.
15.	Հոգեգալուստ	30.
16.	Ս. Ստեփաննոս նախավկայ	31.
17.	Սաւուղի դարձը	33.
18.	Սանդուխտ կոյս	36.
19.	Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խորվիրապ մտնելը	37.
20.	Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խորվիրապից դուրս գալը	38.
21.	Ս. Սահակ Պարթև և Մեսրովբ մաշտոց.	39.
22.	Թարգմանիչներ	43.
23.	Ատովմեանց նահատակութիւն	45.
24.	Խաչվերաց	61.
45.	Եկեղեցու ձևը	62.
26.	Պատարագի երգեր	70.

401

2013

401 0026807

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0026807

Арм.
2-6307/32

Իմ աշխատութիւններն ստանալ ցանկացողները կարող են դիմել՝ 1) Тифлисъ: армянскому священнику Сааку Саакянцъ, 2) Կենդրոնական գրավաճառանոց:

	Ռ.	Կ.

ՍՏՈՐԻՆ ԶՐՔՑԸՆ

ՈՒՍՈՒՑՉԱՑ ՀԱՄԱՐ

1. *Դասագիրք կրօնի* հին-ուխտ	1	75
2. *Դասագիրք կրօնի* նոր-ուխտ	2	5
3. *Մի քանի խօսք* հայ կրօնուսոյցներին. .	—	10

ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՀԱՄԱՐ

4. *Սրբազան պատմութիւն* հին-ուխտի . Բ. տիպ V տարի . .	—	40
5. *Սրբազան պատմութիւն* նոր-ուխտի . Բ. տիպ IV տարի . .	—	40
6. *Դասատետր կրօնի* Գ. տիպ III տարի . .	—	30
7. *Դասատետր կրօնի* Գ. տիպ II տարի . .	—	20
8. *Դասատետր կրօնի* Դ. տիպ I տարի. . .	—	15

Ինձ դիմող կանխիկ վճարողները կստանան 20% զիջումն ճանապարհածախսն ինձ վրայ է։

11561
97